

Opinnäytetyö (AMK)
Kirjasto- ja tietopalvelu
2015

Julia Jukarainen

ERILAISIA KOULUKIRJASTOJA

– kyselytutkimus Vaski-alueen peruskoulujen
koulukirjastoista

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kirjasto- ja tietopalvelu

2015 | 52 + 10 sivua

Ohjaaja:t Olli Mäkinen ja Ritva Hyttinen

Julia Jukarainen

ERILAISIA KOULUKIRJASTOJA: KYSELYTUTKIMUS VASKI-ALUEEN KOULUKIRJASTOISTA

Opinnäytetyössä esitellään koulukirjaston ominaisuuksia, tehtäviä sekä koulukirjastoa koskevia ohjeistuksia. Yksi merkittävimmistä koulukirjaston erityispiirteistä on aineiston ja palvelujen kohdentaminen koululle. Ideaalitapauksessa koulukirjasto sijaitsee joko koulun alueella tai sen läheisyydessä, ja sen hyödyntäminen koulupäivän aikana on helppoa.

Suomessa koulukirjastot eivät ole pakollisia, eikä niihin kohdistu valvontaa. Koulukirjaston perustaminen ja ylläpito ovatkin esimerkiksi koulun, kunnan- tai kaupunginkirjaston oma-aloitteisuuden varassa.

Opinnäytetyön tutkimuksellisessa osuudessa toteutettiin kyselytutkimus Varsinais-Suomen kirjastokimpan kuntien peruskouluille. Kyselytutkimuksessa pyrittiin selvittämään, minkä verran alueella on koulukirjastoja, ja millä tavoin niiden tilat, kokoelma, hoito, käyttö ja kehitys on toteutettu.

Kysely kertoi, että alueella on monenlaisia koulukirjastoratkaisuja. Vastausten perustella rakennettiin neljä eri koulukirjastotyyppiä. Suurin osa vastaajakoulujen koulukirjastoista on joko kunnan ylläpitämiä tai koulun omia koulukirjastoja, joilla on erillinen tai selvästi rajattu tila, kirjasto-opettaja tai säännöllisesti paikalla oleva kirjastoammattilainen sekä oma budjetti. Seuraavaksi eniten löytyi koulukirjastotyyppiä, jossa koulukirjasto on koulun oma, kokoelmaa päivitetään kerran vuodessa ja sen hoidosta vastaa kirjasto-opettaja. Budjetti on usein pieni tai sitä ei ole. Viidesosalla vastaajakouluista oli kirjakokoelma, jolla ei välttämättä ole erillistä tilaa, ja jota ei päivitetä. Budjettia ei ole, ja kokoelmaa hoitamaan saattaa olla nimetty kirjasto-opettaja. Pieni osa vastaajakouluista käytti koulukirjastonaan koulurakennuksessa tai sen läheisyydessä sijaitsevaa yleistä kirjastoa.

Kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että yli puolet vastaajista oli kiinnostunut alueellisesta yhteistyöstä muiden koulukirjastojen kanssa. Opinnäytetyön lopussa esitetään ideoita siitä, mitä yhteistyö voisi pitää sisällään.

ASIASANAT:

Kokoelmat, kokoelmatyö, koulukirjastot, kyselytutkimus, tilat, opinnäytteet, peruskoulu, Vaski-kirjastot, henkilöstö, rahoitus, yhteistyö, selvitys

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Library and information services

2015 | 52 + 10 pages

Supervisors: Olli Mäkinen and Ritva Hyttinen

Julia Jukarainen

DIFFERENT WAYS TO CREATE A SCHOOL LIBRARY: SURVEY ON SCHOOL LIBRARIES IN VASKI LIBRARY AREA

This Bachelor's thesis discusses about the features and functions of elementary school libraries. In Finland there is no law which stipulates to found school libraries. That's why the existence of school libraries relies upon schools and public libraries.

In the research part is introduced a survey which was carried out from late November to December in 2014. The internet questionnaire was sent to all elementary schools in the cities of the Vaski libraries which is a library partnership in Finland Proper. The survey's objective was to find out the number of school libraries in the area and how their premises, collection, updating, usage and development are implemented.

49 schools took part on the survey. The results revealed that the variety of school libraries in the area is colorful. From the results it was possible to build four different types of school libraries. 43 percent of the respondent school libraries belong to the first type. In that type the library has its own space, for example a room, and a budget. There is either a teacher librarian or a library professional who takes care of the collection and library functions. The library can be owned by either the school or the city library.

31 percent of the school libraries are owned by the school. They have a little budget, a teacher librarian and the collection is updated once in a year or less frequently. In 20 percent of the school libraries the school has a book collection which is not updated because of the lack of money or need for the collection. In some cases the school uses the nearby public library. There may not be a separate space for the collection or even any teacher librarian. 8 percent of the respondents used the public library located in the school building or close to it as their school library.

Over the half of the respondents were interested in the regional cooperation between school libraries. In the end of the Bachelor's thesis are suggestions for the content of the cooperation.

KEYWORDS:

School libraries, Elementary school, Survey research, Bachelor's theses, Vaski-libraries, Collections, Staff, Cooperation

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KYSELYTUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TIEDONKERUU	8
3 MIKÄ ON KOULUKIRJASTO	12
3.1 Koulukirjasto Suomessa ja muualla Pohjoismaissa	12
3.2 Koulukirjaston erityispiirteet ja hyödyt	14
4 JOKAISELLE KOULULLE YKSILÖLLINEN KOULUKIRJASTO	20
5 ERILAISIA TOTEUTUSTAPOJA	24
5.1 Tilat	24
5.2 Kokoelma	28
5.3 Lainaus ja tilastointi	32
5.4 Henkilökunta	34
6 YHTEISTYÖ	39
6.1 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa	39
6.1.1 Rehtori	39
6.1.2 Opettajat	40
6.1.3 Oppilaat	41
6.1.4 Kunnankirjasto	42
6.1.5 Muut yhteistyökumppanit	44
6.2 Koulukirjastojen välinen yhteistyö	44
7 YHTEENVETO	48
LÄHTEET	50

LIITTEET

Liite 1. Yhteenveto kyselyn tuloksista.
Liite 2. Kyselylomake.

TAULUKOT

Taulukko 1: Koulukirjastotyypit.	23
Taulukko 2: Kokoelman suuruus.	29

DIAGRAMMIT

Diagrammi 1: Kokoelman sisältö (N=48).	31
Diagrammi 2: Kirjastovastaavien työtunnit (N=27).	37
Diagrammi 3: Vastanneiden koulujen kirjastotilat (N=49).	53
Diagrammi 4: Kokoelman suuruus (N=44).	54
Diagrammi 5: Kokoelman sisältö (N=48).	55
Diagrammi 6: Kokoelman päivittäminen (N=49).	55
Diagrammi 7: Materiaalin lainaus (N=48).	57
Diagrammi 8: Koulussa hyödynnetään myös (N=49).	57

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö sai ensikiipinänsä Turun Koulukirjastopäivä-koulutuksessa syksyllä 2013. Koulutuksessa todettiin, että Varsinais-Suomen kirjastoalueen (Vaski-kirjastot) koulukirjastoista tunnetaan vain yksittäistapauksia, eikä esimerkiksi yhteis- tai kehitystyöhön vaadittavaa kokonaiskuvaa alueen koulukirjastotilanteesta ole. Koulukirjastopäivä-koulutuksessa esitettiin toive siitä, että joku ottaisi kartoituksen tehtäväkseen. Toimeen ryhdyttiin noin vuotta myöhemmin. Opinnäytetyön toimeksiantajana on Turun kaupunginkirjasto.

Tämä opinnäytetyö on selvitys, jonka tavoitteena on saada yleiskuva Vaski-kirjastoalueen koulukirjastotilanteesta. Tehdyssä kartoituksessa on pyritty selvittämään erityisesti koulukirjastojen sijainti, tilat, kokoelman koostumus, henkilökunta, käyttö, hoito sekä kiinnostus koulukirjastojen väliseen yhteistyöhön. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat, millä eri tavoin voidaan järjestää toimiva koulukirjasto, missä Vaski-alueella on koulukirjastoja, ja millä tavoin ne on toteutettu.

Koulukirjasto määritellään Hyvä koulukirjasto -verkkojulkaisussa koulun oppilaiden, opettajan ja muun henkilökunnan yhteiseen käyttöön tarkoitetuksi kokoelmaksi, joka on kohdennettu koulukirjaston yhteydessä olevaa koulua varten ja josta löytyy koulun opetussuunnitelman sisältöjä tukevaa materiaalia ja lukuinnostusta ylläpitävää kirjallisuutta. Kokoelman lisäksi se on pedagogisin perustein ja nykyaikaisin digitaalisin oppimateriaalein ja -välinen varustettu oppimisympäristö. (Frantsi ym. 2014, 4.) Määritelmä kattaa kaikki peruskoulujen-, korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten kirjastot.

Tämä opinnäytetyö käsittelee peruskoulujen koulukirjastoja, erityisesti niitä, jotka on suunniteltu koulukirjastoiksi ja tarkoitettu vain koulun käyttöön. Ero yleisen kirjaston ja koulukirjaston välillä on pyritty säilyttämään rajaamalla yleiset kirjastot, vaikka ne olisivatkin koulun ahkerassa käytössä, koulukirjaston määritelmän ulkopuolelle. Tästä huolimatta mukana on muutamia kyselyssä esiin-

nousseita koulun alueella tai läheisyydessä sijaitsevia sivukirjastoja, jotka on pyritty nimeämään erikseen, jotta ero säilyisi.

Koulukirjastoilla on monia sekä yksilöllisiä että yleisessä käytössä olevia nimiä, esimerkiksi Mediateekki, oppilaitoskirjasto, oppilaskirjasto, mediakeskus ja Tietotupa. Tässä yhteydessä käytetään nimitystä koulukirjasto, koska se on sekä vakiintuneimpia nimityksiä että sopii opinnäytetyön rajaukseen, johon kuuluu vain yksi oppilaitostyyppi.

Tarkkaa rajausta sille, mikä on koulukirjasto ja mikä ei, on vaikea tehdä. Ongelmaksi muodostui esimerkiksi se, voiko koulun pientä kaunokirjakokoelmaa, josta haetaan luettavaa vain harvoin tai ei ollenkaan, kutsua koulukirjastoksi. Pohdinnan jälkeen tällaiset seisovat kokoelmat päätettiin kuitenkin ottaa mukaan nimityksen piiriin, jotta kartoitusalueen koulukirjastojen tilanne saadaan näkyviin kaikkine koulukirjastonalkuineen ja kuivuvine jäänteineen.

Kartoitus tehtiin kyselytutkimuksena, jonka toteuttamisesta kerrotaan lisää luvussa kaksi. Tässä opinnäytetyössä kyselyn tulosten esittäminen on sulautettu teoriaosuuteen. Teoriaosuuden alussa (luvussa kolme) luodaan lyhyt katsaus koulukirjastojen lainsäädäntöön Pohjoismaissa ja koulukirjastojen ominaispiirteisiin, tehtäviin ja hyötyihin. Luvussa neljä esitellään neljä kyselyn tulosten pohjalta luotua koulukirjastotyyppiä, ja luvussa viisi pureudutaan tarkemmin koulukirjaston eri osa-alueisiin ja niitä koskeviin toteutetun kyselyn tuloksiin. Luvussa kuusi kerrotaan koulukirjaston yhteistyöstä eri toimijoiden, kuten rehtorin, yleisen kirjaston ja muiden koulukirjastojen kanssa. Liitteessä yksi ovat tiivistettynä kyselyn tulokset, ja kyselylomake kokonaisuudessaan löytyy liitteestä kaksi.

Opinnäytetyön ohjeellisen sivumäärän rajoissa eri osa-alueiden syvälliseen analyysiin ei ole mahdollisuutta, joten analyysi jää pintaraapaisuksi. Toivon mukaan nämä raapaisut kuitenkin osoittavat, miten monin eri tavoin toimiva koulukirjasto on mahdollista toteuttaa, ja innostavat koulukirjastojen parissa työskenteleviä tutkimaan ja ideoimaan asiaa pidemmälle ja syvemmälle.

2 KYSELYTUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TIEDONKERUU

Kartoitusalueesta haluttiin kattava, joten kartoitusalueeksi muodostui Vaski-alue, eli kunnat, joiden kunnankirjastot kuuluvat Varsinais-Suomen kirjastojen yhteenliittymään. Kartoitushetkellä kuntia oli 17: Kaarina, Kustavi, Laitila, Lieto, Masku, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Paimio, Pyhäranta, Raisio, Rusko, Sauvo, Taivassalo, Turku, Uusikaupunki ja Vehmaa. Kunnan ylläpitämien koulujen lisäksi mukana oli myös Turun yliopiston hallinnoima Turun normaalikoulu ja kansainvälinen koulu. Kartoitettavia kouluja oli yhteensä 107.

Tutkimusmenetelmäksi valittiin internetlomakkeena toteutettu kyselytutkimus, koska sen kustannukset ovat pienet, aineiston kerääminen on nopeaa ja vastaukset on helppo muuttaa numeerisesti esitettävään muotoon esimerkiksi kyselynteko-ohjelmien valmiilla aineistoanalyysin työkaluilla. Internetin lomakekysely mahdollistaa vastaamisen silloin, kun se itselle sopii, ja sillä voidaan helposti tavoittaa suurikin tutkittavien joukko. Oletuksena oli, että kaikilla kartoitusalueen kouluilla on käytössään toimiva Internet-yhteys ja verkkosivuillaan ajantasaiset sähköpostiosoitteet, joten voitiin toteuttaa kokonaistutkimus, jossa tutkitaan jokainen perusjoukon jäsen (Heikkilä 2014, 31; Anttila 1998).

Internetissä levitetyn lomakekyselyn huonoja puolia ovat mm. kyselyn unohtaminen, vuorovaikutuksen vähäisyys tutkijan ja vastaajan välillä, sopivan vastausvaihtoehdon puuttuminen, kysymyksen monitulkintaisuus, liian pitkä kyselylomake, joka ei innosta vastaamaan, ylipeitto eli ulkopuolisten vastaajien vastaukset sekä erilaiset kyselylomakkeen toimintahäiriöt. Kaikki muut paitsi toimintahäiriöt pyrittiin ennaltaehkäisemään esimerkiksi kehottamalla kouluja olemaan yhteydessä tutkijaan, jos kysyttävää ilmenee ja tekemällä kyselystä suljettu niin, että vain linkin saaneet voivat vastata kyselyyn.

Lomakekysely toteutettiin Webropol-ohjelmalla, joka valikoitui monipuolisten työkalujensa ja Turun ammattikorkeakoulun tarjoamien käyttäjätunnusten vuok-

si. Koska koulukirjaston kokoelma on kohdennettu koululle, oletettiin, että koulut tietävät omista koulukirjastopalveluistaan. Täten linkki verkkokyselyyn lähetettiin sähköpostilla kartoitusalueen koulujen rehtoreille. Linkin mukana oli saatekirje, jossa kerrottiin kyselystä, siihen liittyvästä opinnäytetyöstä sekä kehoitettiin välittämään linkki eteenpäin henkilölle, joka tietää koulun kirjasto-asioista, ellei rehtorilla itsellään ollut aikaa tai halua vastata kyselyyn. Ehdotetuiksi tahoiksi mainittiin esimerkiksi kirjasto-opettaja tai kunnankirjaston työntekijä.

Vastauskynnystä pyrittiin madaltamaan sallimalla useampi vastaus yhdestä koulusta, minkä toivottiin vähentävän ”joku muu on varmaan vastannut kyselyyn jo” -kaltaista ajattelua sekä toivottiin vastausten täydentävän toisiaan. Useamman vastauksen vaarana kuitenkin on, että samasta koulusta tulleet vastaukset ovat ristiriidassa keskenään, mikä asettaa molempien vastausten paikkansapitävyyden kyseenalaiseksi. Saatekirjeessä kehoitettiin osallistumaan kyselyyn, vaikka koulukirjastoa ei ole. Tällä pyrittiin saamaan vastausprosentista mahdollisimman suuri ja saamaan käsitys koko kartoitusalueesta, ei vain niiltä osin, joilla koulukirjasto on. Yhteystiedot kerättiin kuntien, koulujen ja kirjastojen verkkosivuilta.

Kyselylomake koostui sekä strukturoiduista, avoimista että sekamuotoisista kysymyksistä. Strukturoidut kysymykset mahdollistavat nopean vastaamisen ja nopean tilastollisen käsittelyn. Sekamuotoisia niistä tulee, kun kysymykseen lisätään avoin ”muu”-vastausvaihtoehto. (Heikkilä 2014, 49–50.) Näitä tehdyssä Internet-lomakkeessa oli paljon, koska tutkimuksen alussa ei ollut varmaa, millaisia toteutusratkaisuja kartoitusalueelta löytyy. Lomakkeessa oli 21 kysymyksen lisäksi kolme avointa tarkennuslaatikkoa, joihin vastaaja saattoi kirjoittaa vapaamuotoisen tarkennuksen koulukirjaston tiloihin, kokoelmaan ja henkilökuntaan liittyviin vastauksiin. Kyselylomake löytyy kokonaisuudessaan liitteestä kaksi.

Kyselyn tarkoituksena oli selvittää kartoitusalueen koulukirjastojen yleispiirteitä. Taustatietoina kysyttiin koulu, jota vastaus koski, sekä vastaajan rooli koulussa (rehtori, koulukirjastovastaava, muu). Rooli auttoi vastausten tulkinnessa erityi-

sesti silloin, kun kuvailtava kirjastopalvelu ei ollut vastaajan organisaation järjestämä.

Taustatietojen jälkeen kysyttiin, onko koulussa koulukirjasto ja/tai mahdollisuus vierailta yleisessä kirjastossa. Jos koulukirjasto löytyy, kysyttiin, millaiset tilat sekä millainen kokoelma sillä on. Kysyttiin myös, kuinka usein kokoelmaa päivitetään ja millä summalla. Tiedusteltiin, onko koulussa nimettyä koulukirjastovastaavaa ja onko sillä käytössään koulutettua kirjastoammattilaista sekä kuinka monta viikkotuntia heille on koulukirjaston hoitamiseen varattu. Toiminnan osalta kysyttiin, kuinka usein koulukirjasto on auki, millä tavoin aineistoa lainataan jos lainataan ollenkaan sekä sitä, kuinka monta käyntiä ja lainaa koulukirjastossa tehdään vuodessa. Lisäksi kysyttiin, mitä koulukirjaston tai yleisen kirjaston kirjastopalveluja koulussa hyödynnetään. Viimeisenä kysyttiin, onko vastaajalla kiinnostusta koulukirjastojen väliseen yhteistyöhön sekä kerättiin halukkaiden yhteystiedot. Tämän opinnäytetyön puitteissa ei yhteystietoja päästy hyödyntämään.

Kysely avautui kansainvälisellä koulukirjastoviikolla ja oli auki 26 päivää marras-joulukuussa 2014. Kaksi viikkoa ennen kyselyn sulkeutumista lähetettiin muistutussähköposti niille, jotka eivät vielä olleet kyselyyn vastanneet. Vastauksia tuli 50 kappaletta, joista kaksi samasta koulusta. Eri kouluista saatuja vastauksia oli siis 49. Vehmaa oli ainoa kunta, josta ei saatu vastausta. Vastausprosentti oli 46. Vastaajista 48 % oli koulukirjastovastaavia, 32 % rehtoreita, 14 % kunnan kirjaston työntekijöitä ja loput 6 % kirjastonhoitaja, vararehtori ja äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja.

Tulosten analysoinnissa hyödynnettiin Webropol-ohjelman tuottamia kuvaajia. Avoimet ja sekamuotoiset kentät vaativat vastausten kvalitatiivisen sisällönanalyysin, jossa sanallinen data muutettiin kvantitatiiviseksi (Methodix 2015). Muuntaminen tapahtui luomalla Excel-taulukko, johon kerättiin keskeiset tiedot jokaisesta kyselyyn vastanneesta koulusta. Nämä tiedot olivat tilaratkaisu, kokoelman omistaja ja päivitystiheys, aukiolo, tilastointitapa, henkilökunta, henkilökunnan työtuntimäärä sekä budjetti. Luodun taulukon avulla voitiin sekakentistä luoda numeerisia tilastoja. Tietojen välillä huomattiin myös tiettyjä riippuvuus-

suhteita, ja yksityiskohtia karsimalla löydettiin neljä toistuvaa koulukirjaston toteutuskehikkoa.

Kyselytutkimuksen aineiston analysointiin toi haasteita vastausten monitulkintaisuus: joissain tapauksissa oli vaikea tulkita, onko koululla oma koulukirjasto, vai tarkoittavatko vastaukset koulurakennuksessa sijaitsevaa yleistä kirjastoa. Myöskään ei voi täysin tietää, kuinka paljon vastaajan ammattinimike vaikuttaa saatuihin vastauksiin koulukirjastosta. Esimerkiksi kunnankirjaston työntekijä ei välttämättä tiedä koulun opettajainhuoneen hyllyyn unohtuneesta koulun omasta ammattiopaskokoelmasta, eikä koulun rehtori välttämättä ehdi selvittää, mitä aineistoa kunnan kokoelmasta löytyy. Tämä näkyy eritoten samasta koulusta tulleissa eri vastauksissa sekä niissä vastauksissa, jotka koskevat kouluja, joissa olen käynyt. Myös vastaajien asenteet koulukirjastoa kohtaan sekä ajan puute tai runsaus näyttävät vaikuttaneen vastausten laatuun.

Jotta kyselystä voidaan tehdä kattavia ja todenmukaisia johtopäätöksiä ja jotta koulukirjastojen tarkka tila saadaan selville, tarvitaan vastausten tueksi haastatteluita ja vierailuja vastanneisiin kouluihin. Tämän opinnäytetyön puitteissa ei kyseisille jatkotoimenpiteille ollut resursseja, joten tehty tutkimus jää aihetta raottavaksi yleiskatsaukseksi ja mahdolliseksi pohjaksi jatkotutkimuksille.

Lomakekyselyn lisäksi tietoa kerättiin mm. kuntien, koulujen ja kirjastojen verkkosivuilta. Liedon koulukirjastoja koskevaa informaatiota on kerätty kahden kuukauden työharjoittelussa Liedon kunnan eri koulukirjastopisteissä syksyllä 2014. Näiden lisäksi on luettu aihetta käsittelevää kirjallisuutta sekä verkkoartikleita. Esimerkkejä koulukirjaston erilaisista toteutustavoista on otettu myös kartoitusalueen ulkopuolelta.

3 MIKÄ ON KOULUKIRJASTO

3.1 Koulukirjasto Suomessa ja muualla Pohjoismaissa

Suomessa koulun yhteydessä olevaa kirjastoa koskevia lakisäädöksiä löytyy 1720-luvulta ja Venäjän vallan ajalta. Kansakouluasetuksessa 12/1866 122§ määrätään, että kansakoulun yhteyteen tulee vähitellen hankkia kirjasto – joskin tuolloin kyseinen kirjasto palveli myös yleisenä kirjastona. Vuoden 1970 peruskouluasetuksessa (2/1970, 48§) mainitaankin, että koulukirjastoon kuuluu käsi-kirjasto ja lainauskirjasto, mutta jos kunnan yleinen kirjasto toimii koulurakennuksessa tai sen välittömässä läheisyydessä, ei koulukirjastoon järjestetä lainauskirjastoa. Vuonna 1972 kouluhallitukseen perustettiin koulukirjastojen ylitarkastajan virka. (Haapasaari 1991, 1-2.) Virka lopetettiin 1990-luvun alussa (Niinikangas 1999, 16).

Oman, virallisen tehtäväkuvansa koulukirjasto sai vasta vuoden 1984 peruskouluasetuksessa (133§). Asetuksessa todetaan, että koulukirjaston tulee olla ensisijaisesti kasvatusta ja opetusta tukeva käsikirjasto. (Haapasaari 1991, 2-3.)

Sittemmin koulukirjastojen osuus Suomen lainsäädännössä on hiljalleen pienentynyt: Vuoden 1983 peruskoululaissa mainitaan, että ”peruskoululle on hankittava tarpeellinen kalusto, opetusvälineet, kirjasto sekä muut koulun toiminnalle tarpeelliset varusteet.” (27.5.1983/476, 75§). 15 vuotta myöhemmin asetettiin nykyinen perusopetuslaki, joka kumoaa peruskoululain ja mainitsee koulukirjaston lähinnä suositeltavana lisäaktiviteettina: ”Perusopetuksen yhteydessä voidaan oppilaille järjestää kirjastotoimintaa, kerhotoimintaa ja muuta opetukseen läheisesti liittyvää toimintaa.” (21.8.1998, 47§).

Tätä Suomessa tapahtunutta kehitystä ei kuitenkaan tule tulkita niin, ettei koulukirjastolla olisi todellista merkitystä oppimisen kannalta. Opetusministeriön työryhmän muistiossa esitetään syyksi Suomen hajanaiseen ja heikkoon koulukirjastotilanteeseen se, että tällaisessa pienten ja harvaan asuttujen kuntien maassa on ollut vaikea keskittää resursseja sekä yleisten, että koulukirjastojen

kehittämiseen. Yleiset kirjastot ovatkin kehittyneet paljon historian saatossa. Heikoin koulukirjastotilanne on peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001, 28.)

Koulukirjastojen puuttuessa yleisten kirjastojen ja koulujen välinen yhteistyö on parantunut. Muistiossa mainitaan, että kuntien pääkirjastoista 40 % ja sivukirjastoista puolet sijaitsee koulurakennuksessa tai sen välittömässä läheisyydessä. Lisäksi 80 %:lla 200 kirjastoautosta on pysäkkejä kouluilla. (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001, 28.) Tämän opinnäytetyön kyselyssä ilmeni, että vastanneista kouluista 24 %:lla on alueellaan tai läheisyydessään yleinen kirjasto ja 16 %:lla vierailee säännöllisesti kirjastoauto.

Ruotsissa ja Norjassa koulukirjastot on katsottu niin tärkeiksi, että oppilaiden pääsy koulukirjastoon on säädetty laissa (Skollagen 23.6.2010/800, 36§; Pålsson 2012). Ruotsissa sitä, miten oppilaiden koulukirjastopalvelut on järjestetty, ei määritellä tarkasti, joten toteutukseksi riittää esimerkiksi koulun läheisyydessä sijaitseva yleinen kirjasto tai kahden tai useamman koulun yhteinen koulukirjasto, mikäli se täyttää Skolinspektionenin luettelemat ehdot. Vaatimukset edellyttävät, että koulukirjasto on räätälöity oppilaiden tarpeisiin, siellä tulee olla opetuksessa käytettävää materiaalia, sen tulee kasvattaa oppilaiden kiinnostusta lukemista ja kirjallisuutta kohtaan sekä myötävaikuttaa kielen kehitykseen. Tieto- ja kaunokirjojen lisäksi kokoelmassa tulee olla tietotekniikkaa ja muuta mediaa. Luokkiin ripoteltu kokoelma ei riitä, vaan kirjastolla tulee olla fyysinen tila, ja sen tulee olla osa koulun oppimisympäristöä. (Skolinspektionen 2011, 6-7.) Ruotsin kirjastoverkossa on n.4 000 koulukirjastoa (Thomas 2011, 1).

Myös Tanskassa panostetaan koulukirjastoihin. Siellä tullakseen koulukirjastonhoitajaksi on ensin oltava koulutukseltaan opettaja. Koulukirjastonhoitajan koulutus kestää kaksi vuotta ja vastaa kandidaatintutkinnon tasoa. (Pålsson 2012.)

Suomessa ei virallisia pakotteita koulukirjastoille enää ole, joten koulukirjaston toteuttaminen on vapaaehtoista ja vapaampaa – hyvässä ja pahassa. Erilaisia veloitteita kyllä löytyy, ja niitä ovat esimerkiksi Unescon koulukirjastojulistus, kansallinen tietostrategia, opetusministeriön selvitykset ja kampanjat, sekä arvi-

ointitulokset koulukirjastojen tilasta. Vuoden 1998 perusopetuslain 47§:n yhteydessä on lausuma, joka kehottaa opetusministeriötä painottamaan lähivuosina koulujen kirjasto- ja tietopalvelutoiminnan kehittämiseen. Erilaisia kampanjoita onkin ollut useita, esimerkiksi opetushallituksen ja Suomen koulukirjastoyhdistyksen vuosina 2001–2004 toteuttama Luku-Suomi-hanke, opetustoimen Tietoyhteiskunnan koulukirjastohanke (2002–2004), sekä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Lukuinto, joka pyöri vuosina 2012–2015. (Frantsi ym. 2014, 3-4; Pasanen 2004, 9.)

Koulukirjastojen ympärille perustettiin myös Suomen koulukirjastoyhdistys vuonna 1991. Sen tarkoitus on puhua koulukirjastojen puolesta kansallisella tasolla ja tarjota keskustelufoorumi ja tapahtumia koulukirjastotyötä tekeville jäsenilleen. Yhdistys osallistuu koulukirjastotoimintaan myös kansainvälisesti. (Suomen koulukirjastoyhdistys 2015.)

3.2 Koulukirjaston erityispiirteet ja hyödyt

Kenties historiasta on periytynyt tapa ajatella koulukirjastot kirjavarastoiksi ja lainauspaikoiksi. Toki koulukirjastojen tehtävä lasten lukemisharrastuksen innoittajana, kirjallisuudentuntemuksen edistäjänä sekä materiaalinlainauspaikkana on edelleen suuri, mutta nykyään kirjakokoelmien avaamisen rinnalla katsotaan koulukirjastoilla olevan paljon muutakin tehtävää.

Nykyajan koulukirjasto on innostava oppimisympäristö, joka edistää yleissivistystä ja medialukutaitoa, opettaa tiedonhaku- ja ryhmätyötaitoja, kannustaa itsenäiseen opiskeluun ja harrastuneisuuteen sekä edesauttaa tasa-arvoista oppimista. Koulukirjasto on paitsi koulun toimintaa tukeva voimavara, myös eri oppiaineiden kohtausta paikka, joka edistää kulttuuria ja mahdollistaa tiedon luomisen harjoittelun. Se on myös portti ulkomaailmaan, koska se tarjoaa pääsyn monipuolisiin, ajantasaisiin tietovarantoihin niin kokoelmiensa kuin henkilökunnan osaamisen avulla. Se tekee myös yhteistyötä yleisen kirjaston, koulun henkilökunnan, vanhempien, hallintovirkamiesten, oppilaiden ja muiden sidosryh-

mien, kuten päiväkotien ja nuorisoseurojen kanssa. (Unesco 1998, 9-10; Niinikangas 1999, 29; Hyvä koulukirjasto 2014, 10; Lappalainen 2005, 60.)

Kirjasto-opettaja Ulla Lappalainen kertoo Hämeenlinnan Yhteiskoulun koulukirjastosta, ettei se ole aikaan ja paikkaan sidottu kirjakokoelma, vaan uuden ajan tietopankki (2005, 60). Myös Liisa Niinikangas muistuttaa, ettei koulukirjasto ole vain fyysinen huone, vaan pikemminkin idea. Se on ”sosiaalinen ja psykologinen tila, joka heijastaa koulun arvoja ja tukee tai tukahduttaa oppimisen mahdollisuuksia.” (1999, 24.)

Kirjojen rinnalle ja jopa niiden ohi vaikuttaa ohjeistuksissa ja koulukirjastoja koskevassa kirjallisuudessa nousseen tietotekniikka, digitaaliset tietovarannot, yhteistyö, viestintätaidot sekä pedagoginen osaaminen. Uudenlaisesta roolista kertovat uudistetuille koulukirjastoille annetut nimet kuten Mediateekki, Tietokeskus, oppimistori ja virtuaalikirjasto. Eija Hirvimäki määrittelee mediateekin kirjastoksi, jonka aineiston painopiste on elektronisissa tallenteissa. Kirjastossa tarvitaan enemmän tilaa tietokoneille kuin kirjahyllyille. Myös virtuaalikirjastossa ATK ja palvelupiste tarvitsevat enemmän tilaa kuin kirjahyllyt: siinä korostuvat elektroniset aineistot ja tietoliikenneyhteyksillä hoidetut palvelut. Tietokeskuksessa painopiste on tietokirjoissa, tietopalvelussa ja opastuksessa. (Hatanpään Mediateekki -esittelyvideo; Hirvimäki 2002, 24–25; Sinko ym. 2005, 46).

Koulukirjaston suurin hyöty ja erottava tekijä yleiseen kirjastoon on, että sen palvelut on keskitetty yhdelle rajatulle kohderyhmälle, koululle. Palveluiden keskittäminen näkyy niin kokoelmassa, sijainnissa, tiloissa, aukioloajoissa, henkilökunnassa, tavoitteissa kuin tarjottavissa palveluissakin. Osassa koulukirjastoista asiakasryhmäkin on rajattu niin, ettei materiaalia juurikaan lainata koulun ulkopuolisille. Tällä varmistetaan se, että materiaali on koulun saatavilla, kun sitä tarvitaan. (Frantsi 2014, 4; Niinikangas 2002, 64; Rissanen 1998, 27.)

Koulukirjasto on koulun työkalu, kohtaupaikka, joka mahdollistaa eri oppiaineiden ja muiden koulun toimintojen yhdistymisen. Rooli yhteistyön mahdollistajana on helppo nähdä esimerkiksi silloin, kun koulukirjastossa esitellään eri oppiaineiden projektien tuloksia tai kun historiankirjaa käytetään onnistuneesti yh-

teiskuntaopin esitelmän lähdemateriaalina. Konkreettisimmillaan ajatus kohta-uspaikasta on nähtävillä, kuultavilla ja aistittavissa silloin, kun kirjastotila on pullollaan välituntia viettäviä, läksyjä tekeviä ja lukevia oppilaita ja opettajia.

Ideaaliseen koulukirjastoon on helppo tulla, koska se sijaitsee koulun alueella (Frantsi ym. 2014, 7). Jos lähimpään yleiseen kirjastoon on matkaa enemmän kuin muutama sata metriä, varsinkin pienten lasten kanssa sinne siirtyminen koko luokan voimiin täytyy suunnitella ja siihen täytyy varata aikaa. Vielä haastavammaksi siirtyminen tulee, jos liikkumiseen täytyy etäisyyden vuoksi käyttää julkisia kulkuvälineitä. Haasteita tuovat myös koulujen tiukka aikataulu kuten 45 minuutin oppitunnit, ruokailuajat sekä koulukuljetukset. Etenkin aineopettajien voi olla hankala saada järjestettyä itselleen ylimääräistä aikaa toisen aineen oppituntien kustannuksella (Sinko 2000, 25; Rissanen 1998, 132–133).

Opinnäytetyön yhteydessä toteutettuun kyselyyn vastanneista 24 koululla on mahdollisuus käydä kauempana sijaitsevassa yleisessä kirjastossa bussilla tai kävellen, ja 12 koulun alueella tai läheisyydessä on yleinen kirjasto. Kirjastoauto vierailee säännöllisesti kahdeksalla koululla, joista seitsemällä on myös tiloissaan koulun omistama tai kunnan ylläpitämä koulukirjastokokoelma.

Esimerkiksi Kirkonpiirin koulussa Nousiaisissa on kunnan ylläpitämä koulukirjasto, joka toimii itsepalveluperiaatteella. Koulukirjasto sijaitsee kirjastotilaksi muutetussa luokahuoneessa ja on auki koulupäivisin. Kirjojen lainaus tapahtuu lainausautomaatilla, joka rekisteröi lainat Aurora-kirjastojärjestelmään. Kirjastovirkailija käy päivittämässä ja hoitamassa kokoelmaa silloin tällöin ja tarpeen vaatiessa. Vastaaja kuvaa palvelua seuraavasti:

”Meille hieno palvelu, koska pääkirjasto on noin 5km päässä, eikä ole bussiyhteyksiä.”

Toisenlainen tilanne on esimerkiksi Jokelan koulussa Paimiossa, missä isommat oppilaat kävelevät kerran kuukaudessa kilometrin päässä sijaitsevaan Paimion kaupunginkirjastoon. Nousiaisissa Henrikin koulussa on koulukirjastotoiminta lopetettu ja kokoelma poistettu Aurora-kirjastojärjestelmästä taloudellisen tilanteen vuoksi. Kokoelma on yhä olemassa ripoteltuina eri luokkiin, mutta sitä

ei enää päivitetä. Koulu tekee kuitenkin tiivistä yhteistyötä kadun toisella puolella sijaitsevan Nousiaisten pääkirjaston kanssa.

Vaikka luokka pääsisi helposti yleiseen kirjastoon, saattaa siellä toimiminen olla hankalaa varsinkin suurikokoisen luokan voimin: lapsista ja nuorista lähtee ääntä, ja iso ihmisjoukko vie paljon tilaa erityisesti pienissä sivukirjastoissa. (Heino & Valtakorpi 2004, 38.) Lisäksi muut kirjaston asiakkaat saattavat häiriintyä koululaisista.

Koska ideaalinen koulukirjasto sijaitsee koulurakennuksessa ja on osa koulu- aluetta, voidaan oppilaita lähettää sinne huoletta vaikka kesken oppitunnin. Koulukirjastossa ei myöskään tarvitse pelätä muiden asiakkaiden häiriintyvän, vaikka oppilaat tekisivät ryhmätöitään ääneen. Tietysti on mahdollista, että useampi luokka on tulossa koulukirjastotilaan samaan aikaan, mikä saattaa olla ongelma, jos koulukirjastotila on pieni. Pällekkäisyydet voidaan ehkäistä esimerkiksi varaustaulukolla, johon opettajat voivat varata koulukirjastotilan käyttöönsä tietyksi ajaksi (Österlund 2013). Myös koulukirjaston aukiolo- ja ryhmäkäyntiajat voidaan suunnitella ja rytmittää oppituntien mukaan. Helpon saavutettavuutensa vuoksi koulukirjasto palvelee opetuksessa paitsi tiedonhaunvälineenä ja ryhmätyötilana, myös vaivattomana ympäristömuutoksena tilanteissa, joissa kaivataan vaihtelua oppituntien miljööseen.

Vaikka koulukirjasto on muutakin, on se yhä verraton materiaalipankki. Se on paikka, jossa koulu voi säilyttää aktiivisesti opetuksessa käytettävää aineistoa niin, että se on helposti löydettävissä ja myös muiden hyödynnettävissä silloin, kun aineiston ”pääkäyttäjä” ei sitä tarvitse. Tällaista aineistoa ovat esimerkiksi Kalevalat ja hakuteokset. Myös vapaa-ajalla luettavan kaunokirjallisuuden lainaaminen helpottuu, kun kirjat ovat lähellä ja helposti saatavilla. Niitä voidaan myös esimerkiksi asettaa näytille luokkahuoneisiin. Palauttamisenkin luulisi olevan helppoa, koska oppilaat ja koulun henkilökunta käyvät koulussa lähes päivittäin.

Oppimateriaalien ja koulun toimintaa tukevien teosten lisäksi koulukirjasto voi tarjota ammatillisen kehittymisen mahdollistavaa aineistoa opettajille ja muulle

koulun henkilökunnalle (Frantsi ym. 2014, 7; Kontturi & Kurttila-Matero 2004, 22). Oppilaat sekä koulun henkilökunta voivat löytää myös vapaa-ajan harrastuksiaan ja mielenkiinnonkohteitaan kehittävää aineistoa. Koulukirjastoon voi myös tilata aikakauslehtiä ja sanomalehtiä joko paperisina tai digitaalisina (Frantsi ym. 2014, 12; Sinko 1999, 72–73).

Materiaalin lisäksi koulukirjastosta löytyy hyvässä tapauksessa sen hoidosta vastaava henkilö, jolla on innostusta, osaamista ja aikaa pyörittää ja kehittää koulukirjaston toimintaa. Kirjaston hoitaja on henkilö, jonka puoleen opettajat, oppilaat ja muu henkilökunta voivat kääntyä, joka tuntee kokoelman, on saatavilla ja toimii yhteyshenkilönä ulkomaailmaan ja yleiseen kirjastoon (Unescon koulukirjastojulistus 1998, 10). Parhaassa tapauksessa kirjaston hoitaja osaa antaa tiedonhaunopetusta, neuvoo kirjastonkäytössä ja tuntee koulun oppilaat ja henkilökunnan. Viimeisenä mainittu seikka on yksi suurimmista koulukirjaston hoitajan eduista yleisen kirjaston tai koululla harvakseltaan vieraileviin ammattilaisiin nähden. Jos koulukirjastossa on paikan päällä oma hoitajansa, voi hän toimia tarvittaessa apukätenä oppitunnilla virkatehtäviensä puitteissa.

Ideaalinen koulukirjasto opettaa myös vastuullisuutta: se on harjoituskirjasto, joka opettaa kirjojen lainaamista, palauttamista, niistä huolehtimista ja tiedonhakua (Sinko 1999, 76). Varsinkaan ala-asteen koulukirjaston tarkoitus ei ole pitää kiinni kynsin ja hampain tiukoista laina-ajoista ja pelottaa oppilaat pois valtavilla myöhästymismaksuilla. Se on paikka, jossa saa tehdä virheitä, mutta jossa virheistä kuitenkin opitaan. Kun oppilaat lainaavat teoksia koulukirjastosta ja kun heitä ohjeistetaan aineiston käytössä, he oppivat kohtelemaan lainattua omaisuutta vastuullisesti. Vastuullista käyttäytymistä opettaa myös kirjastotila, joka voi olla kuin koulun yhteinen olohuone. Kun oppilaat tuntevat tilan omakseen, he haluavat pitää siitä huolta.

Koulukirjaston käyttöä voidaan helpottaa pitämällä siellä samat säännöt kuin koulussa; ei kenkiä sisällä, ei rumaa kielenkäyttöä ja muita tulee auttaa. Tämän lisäksi koulukirjasto voi yleisestä kirjastosta poiketen sallia sen, että oppilaista lähtee ääntä, ja että kirjaston kalusteita liikutellaan, koska ulkopuolisia asiakkai-

ta ei ole. Kunkin koulukirjaston säännöt ja kulttuuri kumpuavat palveltavasta koulusta ja koulukirjaston toimintatavasta ja ovat siksi erilaisia.

Huomionarvoista koulukirjastossa on se, että hyvin organisoituna sen toiminta tavoittaisi koko kouluikäisten ikäluokan Suomen yleisen oppivelvollisuuden ansiosta. Yleinen kirjasto puolestaan tavoittaa vain ne, jotka hakeutuvat kirjastoon oma-aloitteisesti. (Frantsi ym. 2014, 7.)

4 JOKAISELLE KOULULLE YKSILÖLLINEN KOULUKIRJASTO

David Streatfield ja Sharon Markless havaitsivat tutkimuksessaan Iso-Britanniassa, ettei yksi koulukirjastomalli sovi kaikkiin kouluihin. Havaintoon päädyttiin haastatteleamalla eri koulujen opettajia ja huomaamalla, että heidän käsityksensä ihanteellisesta, oppimista tukevasta kirjastosta vaihtelivat suuresti. (Streatfield & Markless 1995, 101.) Riippuu siis koulusta, millainen koulukirjasto sitä parhaiten palvelee. Toisiin kouluihin sopii paremmin pieni ja pesämäinen koulukirjasto, kun taas etenkin suuremmissa kouluissa on tarvetta järjestäytyneemmälle toiminnalle.

Vaikka tämän opinnäytetyön yhteydessä toteutetun kyselyn vastauksista näkyy, että jokaisella koululla on yksilöllisiä ratkaisuja koulukirjastojen suhteen, oli havaittavissa myös yhtäläisyyksiä. Jotta ne saatiin selkeämmin näkyville, käytettiin vastausten analysoinnissa kvantifiointia, jossa kvalitatiiviset vastaukset muutetaan määrälliseen muotoon teemoja laskemalla (KvaliMOTV(a)). Teemoiksi valittiin koulukirjastojen tilat, kokoelma, aukioloajat, henkilökunta, budjetti ja pääsy koulukirjastoon. Nämä valittiin, koska ne oli yksinkertaisinta muuttaa määrälliseen muotoon sekä siksi, että niiden osalta oli havaittu riippuvuussuhteita. Kvantifioinnin jälkeen pystyttiin tulokset tyypittelemään taulukkotyökälyä käyttämällä.

Tällä menetelmällä oli mahdollista löytää neljä koulukirjastotyyppiä, jotka havainnollistavat kartoitusalueen koulukirjastojen pääpiirteitä. Tyyppien tarkoitus ei ole istuttaa vastaajakoulujen kirjastoja annettuun muottiin tai kertoa malliratkaisua koulukirjaston toteuttamiseen (KvaliMOTV(b)). Osassa Vaski-alueen koulujen kirjastoista on piirteitä useammasta tyyppistä tai niiden ulkopuolelta, joten luotuja tyyppikuvauksia voidaan pitää eräänlaisina keskiarvoina. Vastaavanlaista, aiemmin toteutettua koulukirjastojen jaottelua erilaisiin tyypeihin ei tätä opinnäytetyötä tehdessä löytynyt.

Kyselyn pohjalta muodostetut neljä koulukirjastotyyppiä ovat kunnan ylläpitämä/oma aktiivinen, oma elävä, yleinen ja pysähtynyt koulukirjasto (taulukko 1). Kartoitusalueen yleisin koulukirjastotyyppi on kunnan ylläpitämä/oma aktiivinen, joita löytyi kyselyyn vastanneista 43 %. Suuri määrä saattaa johtua mallin laajuudesta, sillä se käsittää sekä koulukirjastot, joiden aineiston kunta omistaa mutta joka on tarkoitettu koulun käyttöön, että koulukirjastot, joiden kokoelman koulu omistaa ja jonka toimintaan koulu panostaa. Oma elävä koulukirjasto löytyy 31 %:sta, yleinen 10 %:sta ja pysähtynyt 20 %:sta vastaajia.

Kunnan ylläpitämän koulukirjaston henkilökunta on kunnan palkkaama kirjastoammattilainen, joka joko työskentelee koulukirjastossa kokopäiväisesti tai vieraillee siellä säännöllisesti esimerkiksi yhtenä päivänä viikossa. Hänen lisäksi koulu on saattanut nimetä henkilökunnastaan kirjastovastaavan, jonka tehtävä on pitää hyllyt siisteinä, kun kirjastoammattilainen ei ole paikalla. Koulukirjasto sijaitsee koulussa usein erillisessä tai rajatussa tilassa, ja sen päivittäminen tapahtuu kunnankirjaston kautta. Koulu antaa kirjastolle tilat ja joissain tapauksissa myös kalusteet. Koulun omistaman kokoelman hoitoon on nimetty vastuuhenkilö, usein äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja tai lehtori, jolle maksetaan korvausta yhdestä kolmeen tuntiin viikossa. Päivittäminen tapahtuu usein kirja-kaupoista ja satunnaisina lahjoituksina vähintään kerran vuodessa.

Molemmissa tapauksissa oppilaat pääsevät koulukirjastoon usein vain vastuuhenkilön ollessa paikalla. Pienissä kouluissa koulukirjasto saattaa olla toteutettu vaihtuvilla siirtokokoelmilla, jotka kunta omistaa ja joita kirjastoammattilainen käy vaihtamassa ja päivittämässä vuosittain tai harvemmin. Näissä kouluissa ei välttämättä ole säännöllisesti paikalla käyvää kirjastoammattilaista, mutta kokoelman siistinä pitämiseen on saatettu palkata vastuuhenkilö. Tällainen siirtokokoelma löytyy esimerkiksi Maskusta Seikelän ja Mynämäestä Huolin kouluilta.

Oma elävä -kirjastotyyppissä koulu omistaa kokoelman, joka saattaa olla sijoitettu omaan erilliseen tai muutoin rajattuun tilaan, sijaita käytävähyllyissä tai olla ripoteltuna esimerkiksi luokkahuoneisiin. Valtaosassa tapauksista on kokoelmaa hoitamaan nimetty vastuuhenkilö, jolle on varattu tähän toimeen puolesta tunnista kahteen tuntiin viikossa. Muutamassa tapauksessa myös oppilaat osallis-

tuvat kokoelmasta huolehtimiseen. Kokoelmaa päivitetään suunnilleen kerran vuodessa ja päivittäminen tapahtuu kirjakaupoista tai satunnaisina lahjoituksina. Koulukirjaston hoitoon varattu budjetti on joko pieni (100–300 euroa) tai, kuten useimmissa tapauksista, erillistä budjettia ei ole varattu lainkaan. Kun erillistä budjettia ei ole, rahat koulukirjaston päivittämiseen voidaan ottaa esimerkiksi koulun oppikirjamäärärahojen mahdollisista ylijäämistä. Pääsy koulukirjastoon vaihtelee: oppilaat pääsevät lainaamaan kirjoja esimerkiksi opettajiensa kanssa ”nykäise hihasta” -periaatteella, käytössä saattaa olla muutama valvottu lainausvälitunti viikossa tai oppilaat voivat lainata kirjoja itsenäisesti silloin kun ehtivät. Aina kirjoja ei lainata kotiin, vaan oppilaat saavat lukea kirjoja vain koulussa joko kirjaston tiloissa tai pulpettikirjana.

Pysähtynyt koulukirjasto kuvaa tapausta, jossa koulun omaa kokoelmaa ei juurikaan päivitetä joko rahanpuutteen tai sen vuoksi, että kokoelma tai sen kehittäminen nähdään tarpeettomana. Osassa tapauksista koulu käyttää läheisyydessä olevaa yleistä kirjastoa, jolloin oman kokoelman kartuttamiseen ei nähdä syytä. Koulun kokoelma saattaa olla myös tarkoitettu pelkästään opetuskäyttöön, jolloin oppilaille ei ole pääsyä kokoelmaan, vaan äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat noutavat oppitunnilla tarvittavan aineiston koulun kokoelmasta. Useimmiten kokoelman hoitoon ei ole nimetty vastuuhenkilöä, mutta jos henkilö on nimetty, kirjaston hoitoon on varattu aikaa noin tunti viikossa. Esimerkiksi Paimiossa Jokelan koulussa koulun oma kokoelma on tarkoitettu lähinnä pienille oppilaille, koska isompien oppilaiden kanssa vierailaan yleisessä kirjastossa säännöllisesti. Jokelan koulussa ei ole kirjastovastaavaa, kokoelmalle ei ole omaa budjettia ja kokoelmaan päivitetään kun tarve vaatii.

Yleisellä koulukirjastolla tarkoitetaan tapauksia, joissa koulun läheisyydessä on yleinen, usein sivukirjasto, jota koulu käyttää koulukirjastonaan. Koululla saattaa olla oma pieni tai pysähtynyt kokoelma, mutta sen käyttö on vähäistä. Yleisessä kirjastossa on säännöllisesti paikalla kunnan palkkaama kirjastoammattilainen. Kirjastosta riippuen ammattilainen on paikalla joko koko kirjaston aukioloajan tai, jos kyseessä on itsepalvelukirjasto, muutamana päivänä viikossa. Oppilaat pääsevät yleiseen kirjastoon vain opettajan kanssa, ja silloin, kun kirjasto on

auki. Sivukirjastojen aukioloajat saattavat muodostua käyntien esteeksi etenkin ala-asteella, missä koulupäivät usein loppuvat ennen kahta iltapäivällä.

Taulukko 1: Koulukirjastotyypit.

	Kunnan ylläpitämä/ oma aktiivinen	Oma elävä	Pysähtynyt	Yleinen
Henkilökunta	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnan palkkaama ammattilainen kokopäiväisesti tai säännöllisesti - Palkallinen vastuopettaja tai useampia, väh. 1h/vko 	<ul style="list-style-type: none"> - Kirjastovastava 0,5-2h/vko - Myös auttavia oppilaita 	<ul style="list-style-type: none"> - Kirjastovastava n. 1h/vko tai ei vastaavaa 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnankirjaston palkkaama ammattilainen
Kokoelma	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnan tai koulun omistama - Pienissä kouluissa vaihtuva - Päivitetään väh. 1krt/vuosi 	<ul style="list-style-type: none"> - Koulun oma - Päivitetään 1krt/vuosi tai kun tarve vaatii 	<ul style="list-style-type: none"> - Koulun oma kokoelma, jota ei päivitetä - Ei välttämättä omaa tilaa, vaan käytävähyllyt 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnankirjaston aineistoa
Pääsy	<ul style="list-style-type: none"> - Vastaavan kanssa - Säännöllisesti 	<ul style="list-style-type: none"> - Vaihtelee. Esim. koulupäivisin, säännöllisesti, valvojan kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - Vaihtelee 	<ul style="list-style-type: none"> - Opettajan kanssa kirjaston aukioloaikoina
Muuta	<ul style="list-style-type: none"> - Käytössä esim. lainausautomaatti, lainauskansio tai lainausvihko 	<ul style="list-style-type: none"> - Lainoja ei tilastoida 	<ul style="list-style-type: none"> - Koulun lähellä saattaa olla yleinen kirjasto, jota koulu käyttää 	<ul style="list-style-type: none"> - Koulun lähellä oleva yleinen kirjasto, usein sivukirjasto
Budjetti /vuosi	300-15000e	100-300e tai ei omaa	Ei omaa tai 0e	Kunnankirjaston budjetti
Kyselyn vastauksista	43 %	31 %	20 %	8 %

5 ERILAISIA TOTEUTUSTAPOJA

5.1 Tilat

Vaikka koulukirjaston aineisto olisikin peräisin kunnankirjastosta, saadaan koulukirjaston tilat usein koululta, ellei kyseessä ole yleinen sivukirjasto. Joihinkin kouluihin on jo rakennusvaiheessa varattu kirjastotila, mutta toisissa rakennuksissa sellainen pitää luoda. Rakennusvaiheessa on opetuksen järjestäjän vastuulla huolehtia siitä, että kouluun rakennetaan koulun tarpeita vastaava kirjastotila (Opetusministeriö 2002, 59).

Niinikangas ja Sinko perustelevat koulukirjastotilan tärkeyttä sillä, että tila helposti määrittelee koulukirjaston toimintaa: ahdas ja nuhjuinen tila ei innosta oppimaan eikä rohkaise tiedonhakuun, tiedon työstämiseen tai välittämiseen saati lukuharrastuksen aloittamiseen. (Niinikangas 2002, 4; Sinko 2002, 7.) Totta on, että mukavaan ja käytännölliseen tilaan on helpompi mennä ja siellä viettää todennäköisesti myös enemmän aikaa. Kirjastotilan, jossa oppilaiden halutaan viettävän vapaa-aikaansa esimerkiksi väli- ja hyppytunneilla, tulee olla viihtyisä ja mieluinen.

Fyysinen tila myös määrittelee koulukirjaston toimintaa: jos kokoelma on ripoteltu eri puolille koulua, eikä kokoontumiseen mahdollistavaa tilaa ole, tulee kirjaston käytöstä helposti pelkkää kirjojen lainaamista ja lukemista. Tällöin myös teosten käyttö saattaa vaikeutua, koska niiden äärelle ei välttämättä aina pääse. Näin on tilanteessa, jossa kokoelma tai osa siitä on sijoitettu normaalissa opetuskäytössä olevaan luokkahuoneeseen. Tällöin kirjojen lainaaminen rajoittuu hetkiin, jolloin luokassa ei ole tuntia, esimerkiksi välitunteihin. Esimerkiksi Aura-joella Nummenpakan koulussa kirjojen lainaaminen tapahtuu kunkin luokan opettajan kautta, koska koulukirjaston kokoelma on ripoteltu päivittäisessä opetuskäytössä oleviin luokkahuoneisiin.

Jos koulukirjastotila on hyvin pieni, on sinne hankala tehdä koko luokan vierailuja, jos oppilaita on luokassa enemmän kuin muutama (Heino & Valtakorpi 2004,

38). Tällainen tilanne on esimerkiksi Liedossa Pahkamäen koulussa, jossa pohjakerroksessa sijaitseva kirjastotila on vain muutaman neliömetrin suuruinen. Pienuudestaan huolimatta kirjasto on suosittu, ja sitä käytetään ahkerasti.

Opetusministeriön työryhmien muistioista (27:2002) löytyy suositus koulukirjaston tiloista. Sen mukaan 1-6 vuosiluokkien alle 80 oppilaan kouluissa kirjasto voidaan sijoittaa monitoimitilaan. Tätä isommissa kouluissa tulisi olla erillinen kirjastotila, jossa tulisi olla tilaa 10m^2 perusopetusryhmää kohti. Kaikissa vuosiluokkien 1-9 ja 7-9 kouluissa tulisi olla erillinen kirjastotila, jonka koko on vähintään 60m^2 . (Opetusministeriö 2002, 58.) Yli yhdentoista opetusryhmän kouluissa 110m^2 kirjastotilaa pidetään riittävänä (Korkeakoski ym. 2001, 117). Hyvänä nyrkkisääntönä voisi pitää sitä, että opetustilana käytettävään koulukirjastoon mahtuisi työskentelemään vähintään yksi opetusryhmä kerrallaan (Frantsi ym. 2014, 10).

Opetusministeriön vuonna 2000 tehdyssä arvioinnissa, jonka koulukirjastoon liittyvään osioon saatiin vastaus 286 Suomen koulun rehtorilta, selvisi, että noin 87 %:lla kouluista on kirjasto. Vastanneista puolella on oma erillinen kirjastotila, 17 %:lla kirjasto on sijoitettu opetustilaan ja 20 %:lla kirjasto on hajautettu kotiluokkiin. 13 %:lla vastaajista ei ole käytössään kirjastotilaa. Kouluilla saattaa myös olla läheisyydessään kunnallinen kirjasto riippumatta siitä, onko koulussa koulukirjasto. (Korkeakoski ym. 2001,105, 117.) Vuoden 2000 yläkouluikäisiä koskevassa äidinkielen oppimistulosten arvioinnissa todettiin, että puolella Suomen kouluista on yleinen kirjasto koulurakennuksen läheisyydessä (Lappalainen 2000).

Tämän opinnäytetyön ohessa toteutetun kyselyn mukaan 49 vastaajakoulusta 46:lla on jonkinlainen koulukirjasto. Näistä 24:llä (49 %) on erillinen, kirjastokäyttöön varattu koulukirjastotila, ja kahdelle tila oli kyselyhetkellä rakenteilla. Opetuskäytössä olevassa luokkahuoneessa sijaitseva kokoelma löytyy kyselyn mukaan 14 koulusta (29 %), ja 8 koulussa (16 %) koulukirjaston kokoelma on hajautettu eri puolille koulua. Kunnan pyörittämiä koulukirjastoja löytyy vastanneista 15 kappaletta (31 %), joista kuusi on sivukirjastopisteitä.

Vaski-kirjastoalueelta löytyy erilaisia ratkaisutapoja koulukirjastojen tilan järjestämiseen. Esimerkiksi Yliskulman koulussa Liedossa koulukirjasto on sijoitettu entiseen saunarakennukseen, joka sijaitsee aivan koulurakennuksen vieressä. Liedon Loukinaisten koulussa koulukirjasto on jaettu ”isojen” ja ”pienien puoliin” niin, että käytäväpoukamassa, lähellä 1-2 vuosikurssien luokkia, löytyvät kuvakirjat ja helppolukuinen aineisto. Tämän ”pienien puolen” pulpettikirjojen lainoja ei tarvitse rekisteröidä. Järjestely mahdollistaa sen, että koulun pienimmätkin uskaltaa lähettää itsenäisesti hakemaan lukukirjan pulpetin ääreen. Muut kirjat, kuten kauno- ja tietokirjat sekä lehdet, on sijoitettu erilliseen kirjastotilaan ruokalan viereen. Nämä ”isojen puolen” kirjat lainataan ja lainat rekisteröidään Aurora-kirjastojärjestelmään lainausautomaatin avulla.

Kaarinan Kotimäen koulun koulukirjastopalvelut ovat esimerkki tiiviistä sivukirjaston ja koulun yhteistyöstä. Koulun koulukirjastopalvelut päätettiin sijoittaa jo rakennusvaiheessa koulun alueella sijaitsevaan Littoisten sivukirjastoon. Palvelu on toteutettu niin, että sivukirjasto toimii Kotimäen koulukirjastona maanantaista torstaihin kello 9-15, jolloin paikalla on vähintään yksi kirjastoammattilainen. Sivukirjastona kirjasto palvelee maanantaisin ja keskiviikkoisin kello 13–19. Järjestely mahdollistaa sen, etteivät koulun oppilaat ole häiriöksi muille kirjaston käyttäjille, samoin sen, että kirjastoa voi käyttää pitkin koulupäivää. Kirjaston käyttö on tehty helpoksi myös sen toiminnan osalta: oppilailta ei peritä myöhästymis- eikä varausmaksuja, ja kirjastossa pätevät koulun järjestyssäännöt. Koulukirjaston toiminnan kehittämisessä auttaa Kotimäen koulun yläasteen asiakasraati. Kotimäen koulun luokilla on kiinteät lainaustunnit, joiden aikana luokka käy lainaamassa kirjoja. Littoisten sivukirjaston henkilökunnasta yksi kirjastonhoitaja on nimetty vastuuseen koulukirjastotoiminnasta. (Vaski-kirjastot 2015; Kaarinan kaupunki 2015.)

Koulukirjastoja koskevissa ohjeistuksissa suositellaan, että koulukirjaston yhteydessä tai sen läheisyydessä olisi ryhmätyötiloja ja tietokoneita tiedonhaku varten. Ryhmätyötilan olisi hyvä olla sellainen, ettei siellä keskusteleminen häiritse muita oppilaita. (Frantsi ym. 2014, 10; Opetusministeriö 2002, 58.) Tietokoneet on mahdollista sijoittaa joko kirjastotilaan tai sen läheisyyteen. Esimer-

kiksi Liedon Pahkamäen koulussa ATK-luokka sijaitsee aivan koulukirjaston vieressä, ja Kirkonkulman ala-asteen koulukirjaston perällä on pitkä pöytä, jonka päälle mahtuu toistakymmentä kannettavaa tietokonetta. Kun kannettavia ei tarvita, ne korjataan piiloon niille varattuun säilytysyksikköön. Myös Naantalissa Maijamäen ja Karvetin sekä Paimion Jokelan koulussa on kirjasto sijoitettu ATK-luokkaan.

Muokattavuus vaikuttaa olevan tulevaisuuden kirjastotilan avainsana. Kun kirjastotila on muokattavissa, hyllyt liikuteltavissa, pöydät yhdisteltävissä ja sähkösuunnittelu kohdillaan, voi koulukirjasto vastata myös tulevaisuuden tilatarpeita pienellä vaivalla (Frantsi ym. 2014, 10; Hirvimäki 2002, 24). Tampereen Hatanpään lukion koulukirjasto on hyvä osoitus liikuteltavuudesta: koulukirjasto perustettiin koulun juhlasaliin, ja kirjahyllyjen alle on asennettu pyörät, jotta kirjasto voidaan rullata hetkeksi pois alta, jos juhlasalia tarvitaan kokonaisuudessaan johonkin muuhun käyttöön (Hatanpään Mediateekki -esittelyvideo). Naantalissa Rymättylän koulun ruokalan ja Rymättylän sivukirjaston tilat voidaan tarvittaessa yhdistää, jolloin saadaan tilaa noin 200 hengelle (Naantalin kunta 2015).

Kirjastotilaan voidaan sijoittaa myös näyttely- ja esiintymistila, joka voidaan muokata myös satutunnin paikaksi (Frantsi ym. 2014, 10). Näyttely- ja esiintymistila tukee koulukirjaston tehtävää tiedonkäsittelyn opastajana sillä se mahdollistaa itseilmaisun ja tiedonjakamisen. Se myös tekee koulukirjastosta viihtyisämmän sekä luo uusia yhteistyömuotoja koulukirjaston ja koulun välille. Omien teosten näkeminen seinällä myös edesauttaa kirjastotilan omaksumista omaksi tilaksi.

Ruotsissa Alléskolanin koulukirjastossa koulukirjaston tiloihin sulautuu Kreativotek, joka on sekä näyttelytila, kohtaustila että luovuuden tila, jossa pidetään mm. oppilaiden näyttelyitä ja esityksiä. Koulun verkkosivuilla kerrotaan, että tila mahdollistaa sananvapauden ja monimuotoisuuden näkymisen. Se myös antaa esiintyjilleen ja näytteilleasettajilleen tilaisuuden puhutella suurta yleisöä. Koulukirjaston tehtävä Kreativotekin yhteydessä on poistaa kulttuuriin liittyviä estoja, kartuttaa kulttuurintuntemusta sekä tukea ja innostaa oppilaita kulttuurin ja tai-

teen pariin. Ruotsin DIK-ammattiliitto on valinnut Alléskolanin koulukirjaston vuoden 2015 koulukirjastoksi. (Lundin 2014.)

5.2 Kokoelma

Koulukirjaston kokoelman tarkoitus ei ole tavoitella suuria lainalukuja, vaan palvella koulun toimintaa (Frantsi ym. 2014, 7; Heino & Valtakorpi 2004, 35). Todella laaja ja suuri kokoelma kyllä täyttää tämän tehtävän, mutta ideaali se ei ole, koska aineiston suuri määrä vaikeuttaa tiedon löytämistä. Heino ja Valtakorpi toteavatkin, ettei ole syytä säilyttää kirjoja, joilla ei ole käyttöä edes pitkällä tähtäimellä (2004, 35). Valtavan kokoelman kanssa myös aineiston hyödyntämssuhde pienenee, ja samalla vaikeutuu aineiston esille asettaminen etenkin pienissä tiloissa. Unescon koulukirjastojulistuksessa sanotaan, että koulukirjaston aineiston tulisi täydentää ja monipuolistaa oppikirjoja sekä opetusmateriaaleja ja -menetelmiä (1998, 8).

Opetusministeriön vuoden 2000 arvioinnissa kuvaillaan kokoelmaa erinomaisen laajaksi, kun siinä on 4000–8000 nidettä, ja varsin vaatimattomaksi, kun siinä on enintään 250 nidettä (4-5 hyllymetriä). Arvioinnin tulosten mukaan erinomaisen laajoja kokoelmia löytyi 7 %:sta otoskouluja ja vaatimattoman kokoelman kouluja oli noin 20 %. (Korkeakoski ym. 2001, 119.) Sitä, kuinka monen oppilaan kouluista oli kyse, ei käy arvioinnissa ilmi. Arvioinnissa mainitaan, että suomenkielisissä kouluissa on keskimääräisesti 1,4 oppilasta ja ruotsinkielisissä kouluissa 1,2 oppilasta hakuteosta kohden (Korkeakoski ym. 2001, 119).

Opinnäytetyöhön liittyvässä kyselyssä selvisi, että koulukirjaston kokoelman suuruuden arvioiminen oli useille vastaajille hankalaa. Monet vastaukset olivat suurpiirteisiä ja osa kuvasi kokoelmaa pelkällä adjektiivilla ”suuri”. Vastauksen ”en osaa sanoa” antoi 16 % 44 vastaajasta. Taulukosta 2 näkyy, että kokoelmien nidemäärät jakautuvat melko tasaisesti sadan ja viidentoistatuhannen niteen välillä.

Taulukko 2: Kokoelman suuruus.

Kokoelman suuruus (nidettä)	Osuus vastaajista (N=44)
100–500	18 %
500–1000	11 %
1000–5000	23 %
5000–15000	23 %
"suuri"	9 %
ei osaa sanoa	16 %

Opetusministeriön taustamuistiossa suositellaan, että koulukirjaston kokoelman hakuteosten tulisi olla pääosin alle kymmenen vuoden ikäisiä. Kokoelmassa tulisi olla sekä uusia tieto- ja kaunokirjoja, että klassikkoteoksia. Kirjastolla tulisi myös olla säännöllinen budjetti uusia hankintoja varten. (Opetusministeriö 2002.)

Tämän opinnäytetyön kyselyn perusteella opetusministeriön suositukset toteutuvat Vaski-alueen koulukirjastoissa vaihtelevasti. Kyselyssä selvitettiin koulukirjaston kokoelman suuruuden lisäksi aineistotyyppettä, päivitystiheyttä, budjettia sekä sitä, mistä kirjat kokoelmaan hankitaan. Aineistotyyppi-kysymyksessä jätettiin e-kirja-vaihtoehto pois, koska uskottiin, etteivät koulut ole vielä innostuneet hankkimaan lisenssejä yhä melko niukan e-kirja-tarjonnan teoksiin. Oletus osui kenties oikeaan, koska yhdessäkään vastauksessa ei mainittu e-kirjoja vapaasta täydennyskentästä huolimatta.

Kysymykseen kokoelman aineistotyypeistä vastasi 48 koulua. Jokaisen vastaajan kokoelmasta löytyy kaunokirjoja oppilaiden käyttöön ja 40 koulusta tietokirjoja oppilaille. Siihen, miten vanhaa aineisto on, ei kysely antanut kunnollista vastausta: Kyselyssä kysyttiin, onko kokoelmassa kirjallisuutta, joka on julkaistu ennen vuotta 2013 tai kirjallisuutta, joka on julkaistu sen jälkeen. Vastaajan oli mahdollista valita toinen, molemmat tai ei kumpaakaan vaihtoehtoa. Osa vastaajista vastasi, ettei kokoelmasta löydy vuoden 2013 jälkeen julkaistua aineis-

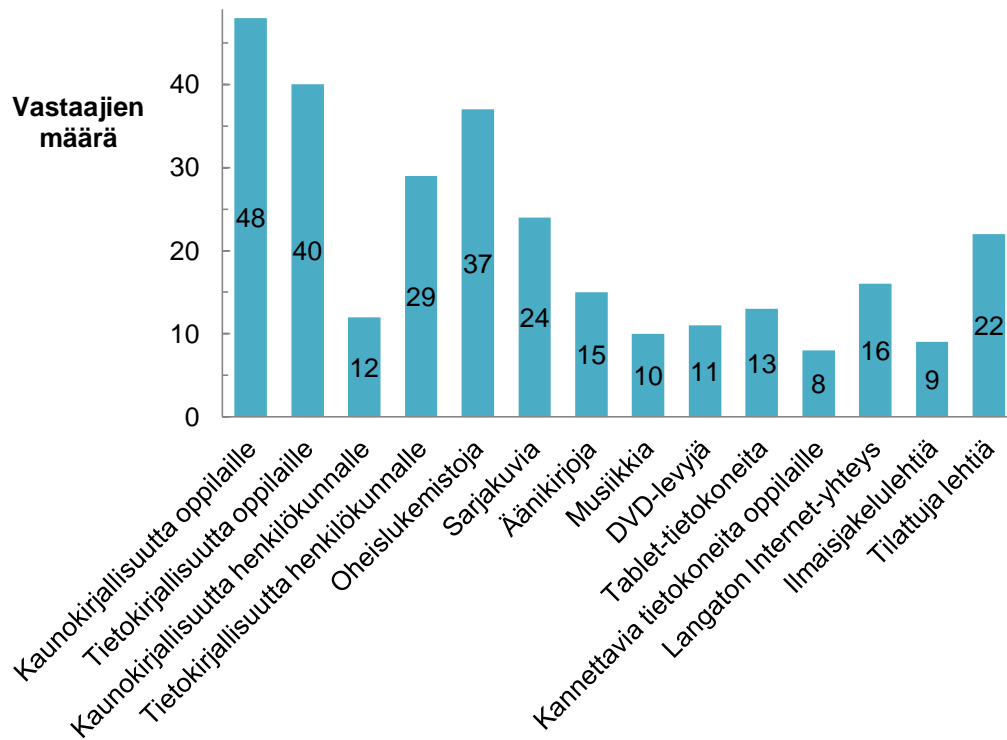
toa ja ilmoitti samaan aikaan kokoelmaa päivitettävän useammin kuin kerran vuodessa. Kyselyn vastauksista tosin selvisi, ettei koulujen kokoelmiin aina pystytä hankkimaan uutta kirjallisuutta. Esimerkiksi Varppeen koululla Laitilassa hyödynnetään paljon alennusmyyntejä, ja Naantalın Karvetin koulun kokoelmaa on parina viime vuonna kartutettu kunnankirjastosta saaduilla poistokirjoilla. 58 %:lla vastaajista on kokoelmassaan oppilaille kaunokirjallisuutta, joka on julkaistu vuonna 2013 tai sen jälkeen. Vastaavanlaisia tietokirjoja on heikommin, vain 33 %:lla vastaajista.

Koulukirjaston rooli koulun toiminnan tukijana tarkoittaa, että myös opettajat ovat koulukirjaston kohderyhmää (Frantsi ym. 2014, 7). Pääpaino on kuitenkin usein oppilaissa, mikä näkyy myös kyselyyn vastanneiden koulujen kokoelmissa: 29 vastaajalla 48:sta on tarjota tietokirjallisuutta koulun henkilökunnalle. Kaunokirjallisuutta henkilökunnalle löytyy vain 12 koulusta. Vuonna 2013 tai sen jälkeen julkaistua tietokirjallisuutta löytyy 38 %:lta kysymykseen vastaajia ja vastaavanlaista kaunokirjallisuutta henkilökunnan käyttöön vain 17 %:lta vastaajia.

Tilattuja lehtiä löytyy vastaajien keskuudesta todella suuri lista. Eniten erilaisia lehtiä tulee luonnollisesti yleisiin kirjastoihin, mutta myös Turun normaalikoulun ja kansainvälisen koulun kokoelmaan tilataan 25 eri aikakaus- ja sanomalehteä. Huomattava valikoima lehtiä tilataan myös Kaarinan Piispanlähteen koulun (14 kpl), Liedon keskuskoulun (9 kpl) ja Laitilan Varppeen koulun (yli 6 kpl) kokoelmiin. Keskimäärin vastaajat tilaavat yhdestä kolmeen eri lehteä, jotka vaihtelevat sarjakuvista ja urheilulehdistä askartelu- ja tiedelehtiin. Suosituimmiksi nousivat Koululainen (6 tilaajaa), Vinski (5 tilaajaa) sekä Lemmikki (3 tilaajaa). Sanomalehtiä tilataan vain kahdeksaan kouluun/kirjastoon. Kaksi vastaajaa ei kerhtonut, mitä tilattuja lehtiä kokoelmaan tulee.

Vastaukset on koottu alla olevaan diagrammiin (diagrammi 1). Luvuissa on mukana myös kolme sivukirjastoa, joita käytetään koulukirjastona. Pylväistä voidaan yleistävästi sanoa, että koulukirjastot nähdään yhä edelleen enemmän oppilaiden lukuharrastusta tukevana paikkana kuin tiedonlähteenä tai opettajien ammatillisen osaamisen kehittämissaikkana.

Diagrammissa kerrottujen asioiden lisäksi muutaman koulukirjaston kokoelmas-
sa on pöytä tietokoneita oppilaiden käyttöön sekä laminoitukoneita opettajien
käyttöön.

Diagrammi 1: Kokoelman sisältö (N=48).

37 vastaajalla on kokoelmassaan oheislukemistoja. Oheislukemistolla tarkoitetaan kirjanippua, jossa on yhtä nimekettä useampi kappale esimerkiksi niin, että koko luokka voi lukea samaa teosta samaan aikaan. Oheislukemistoja voidaan käyttää esimerkiksi tilanteessa, jossa koko luokka lukee saman teoksen ja keskustelee siitä jälkeenpäin. Oheislukemistojen koko vaihtelee kouluittain luokkien koon mukaan. Oheislukemistot tunnetaan myös esimerkiksi nimillä luokkasarja, luokkakokoelma ja kirjasarja.

Aina kokoelman ei tarvitse olla oma ja pysyvä. Mynämäellä noin kolmenkymmenen oppilaan Huolin koulussa on kunnankirjaston järjestämä koulukirjastopalvelu toteutettu kuukausittain vaihtuvalla lasten kaunokirjakokoelmalla. Vaihdamisen hoitaa kunnankirjaston työntekijä. Maskun Seikelän koululla on oman kokoelman lisäksi kunnankirjaston vaihtuva kokoelma, jonka kunnan työntekijä

käy päivittämässä. Samalla hän pitää kirjavinkkausta koulun oppilaille. Naantalissa taas on koulujen välillä kiertäviä kirjalaatikoita, joita siirretään eteenpäin 3-4 kertaa vuodessa.

Turun kaupunginkirjasto ylläpitää Turun oppimateriaalikeskuksena tunnettua palvelua, jonka kautta Turun ja muun Vaski-alueen koulut voivat lainata suomenkielisiä kaunokirjojen oheislukemistoja, opetusohjelma-DVD-levyjä, matematiikan ja äidinkielen testejä sekä maailmankoulun matkalaukkuja (Turun oppimateriaalikeskus 2015). Palvelua hyödynnetään 16 vastaajakoulussa.

5.3 Lainaus ja tilastointi

Opinnäytetyön ohessa toteutetussa kyselyssä kysyttiin, lainataanko aineistoa oppilaille, ja jos lainataan, millä menetelmällä. Kouluilta kysyttiin myös, kuinka monta lainaa ja käyntiä koulukirjastossa tehdään vuodessa, sekä millä tavalla lainojen palautus tapahtuu.

Lainaukseen liittyvistä vastauksista näkyy, että kouluilla on eri käytäntöjä: joissain kouluissa aineistoa ei lainata oppilaille (10 % vastaajista), joissain lainoja ei saa viedä kotiin, osassa kouluja lainat rekisteröidään ja toisissa ei. Vastaajista 13 koulukirjaston kokoelma on rekisteröity Vaski-kirjastojen Aurora-kirjastojärjestelmään. Näistä neljä on koulukirjastona toimivien sivukirjastojen kokoelmia, ja kahdeksan muuta kokoelmaa kunnankirjaston omistuksessa. Vastausten perusteella ainoastaan Maijamäen koulussa Naantalissa on koulun omistama, Auroraan rekisteröity kokoelma. Rekisteröity kokoelma voi olla piilotettu, jolloin se ei näy ulkopuoliselle käyttäjälle tietokantahauissa. Koulukirjastojen kokoelmiin ei myöskään kohdistu varauksia.

Auroraan kirjattujen teosten lainaaminen voi tapahtua joko koulukirjaston hoitajan kautta tai lainausautomaatilla. Aina lainoja ei merkitä tietokantaan: esimerkiksi Liedossa Pahkamäen, Saukonojan ja Yliskulman kouluissa lainat ja palautukset merkitään käsin kirjaamalla kansioon. Liedon Littoisten koulussa lainoja ei rekisteröidä lainkaan, vaan oppilaat poimivat kirjan hyllystä ja palauttavat sen palautuskärryyn.

Turussa Sirkkala skolanin koulukirjaston kokoelma on rekisteröity PrettyLib-tietokantaan, Turun normaalikoulun ja kansainvälisen koulun koulukirjaston kokoelma Turun yliopiston kirjaston Volter-tietokantaan, ja C. O. Malmin koulun koulukirjaston kokoelmaa oltiin kyselyaikana kirjaamassa LibraryThing-tietokantaan. Turun normaalikoulun ja kansainvälisen koulun koulukirjaston lainojen rekisteröinnissä käytetään myös Excel-taulukko-ohjelmaa.

Lainojen merkitseminen vihkoon tai kansioon on käytössä kahdeksassa vastaajakoulussa. Lainauslaput/kortit löytyvät ainakin viidestä vastaajakoulusta, kun taas neljässä koulussa kukin opettaja huolehtii luokkansa lainojen rekisteröinnistä itse ja omalla tavallaan, esimerkiksi tukkimiehenkirjanpidolla. Heino ja Valtakorpi toteavat, että erityisesti pienissä kouluissa voi olla toimivampaa merkitä lainat vihkoon, kuin hankkia siihen tarkoitukseen ATK-järjestelmää (2004, 37).

Lainojen tilastointia harrastetaan kyselyn vastaajien keskuudessa todella vähän. Kouluissa, joissa on käytössä tietokanta tai järjestelmällinen vihkoon tai kansioon merkitseminen, on tilastointi helpompaa, mutta suuressa osassa vastauksista lainaluvut perustuvat joko silmämääräisiin tai jonkin oletuksen pohjalta tehtyihin arvioihin:

”Väh. kuusi romaania per oppilas, joita on noin 500.”

”Tarkkoja lukuja ei lasketa. Yhdellä välitunnilla saattaa olla paikalla 80:kin oppilasta. Monet tulevat kuitenkin vain viettämään vapaa-aikaa eivätkä lue tai lainaa mitään.”

”[lainalukuja on] hyvin vaikea määritellä, kirjaston kirjoja käytetään myös ryhmätöiden tekemiseen, jolloin merkintää vihkoon ei tule.”

Eräs vastaaja kysyy tarkennuskysymyksen yhteydessä, pitäisikö lainoja tilastoida. Koska koulukirjaston kokoelman tarkoitus ei ole kerryttää lainalukuja (Frantsi ym. 2014, 7), ja koska yksi koulukirjaston hyödyistä on se, että se on niin lähellä, että sitä voi käyttää koulupäivän aikana paikan päällä, eivät lainaluvut välttämättä vastaa koulukirjaston käyttöastetta. Voidaan siis sanoa, ettei tarkan tilaston ylläpitämiselle ole juurikaan muita perusteita kuin budjettitarpeen perustelemineen. Lainaluvut saattavat myös antaa pientä osviittaa kokoelman houkuttelevuudesta.

5.4 Henkilökunta

Unescon koulukirjastojulistuksessa suositellaan, että koulukirjaston hoitaja on ammattipätevyyden hankkinut henkilö, joka vastaa koulukirjaston suunnittelusta ja johtamisesta. Jotta koulukirjaston toiminta olisi tehokasta, koulukirjaston hoitajan tulee paitsi hoitaa koulukirjastoa myös hallita eri välineet ja tietä sekä osata opettaa. Hänen tulee myös olla pätevä suunnittelemaan ja opettamaan monipuolisia tiedonhallintataitoja sekä opettajille että oppilaille. Koulukirjaston tulee tehdä yhteistyötä koko koulu yhteisön kanssa, sekä pitää yhteyttä yleisiin kirjastoihin ja muihin tahoihin. (Unescon koulukirjastojulistus 1998, 10.)

”Koulukirjaston on perinteisesti ajateltu hoituvan yhden opettajan muutamalla viikkotunnilla kaiken muun ohessa ja ilman tähän erityisalaan perehtymistä. Tehdä on kuitenkin käytännössä mahdoton, sillä nykyaikaisen koulukirjaston ylläpito vaatii paljon työtä, ammattitaitoa ja kehittämistä.” (Heino & Valtakorpi 2004, 35.)

Myös Jari Koiviston mielestä koulukirjastolla on tarpeellista olla henkilökunta. Tätä hän perustelee koulukirjaston tehtävillä: koulukirjasto toimii siltana, joka mahdollistaa opiskelijoiden ja opettajien mahdollisimman suoran ja vaivattoman pääsyn tiedon lähteille sekä tukee koulun opetussuunnitelmaan ja päivittäiseen työhön liittyvää tiedonhankintaa. Pystyäkseen näihin tehtäviin, koulukirjasto tarvitsee ulottuvilleen informaation, joka on riittävän tarkasti selvillä koulun opetussuunnitelmasta sekä oppiaineiden erityistarpeista. (Koivisto 2002, 21.)

Koulukirjaston henkilökunta voidaan toteuttaa usealla eri tavalla, joista yleisimmät lienevät olevan koulukirjastovastaavan tai kirjasto-opettajan nimeäminen koulun henkilökunnasta ja koululla vieraileva kirjastoammattilainen. Säännöllisesti ja tarpeeksi usein koulussa vierailevan koulukirjastoammattilaisen etuihin kuuluvat helppo saavutettavuus, ammattitaito, koulun ja sen kulttuurin tunteminen, kokoelman tunteminen sekä erityisesti oppilaiden ja opettajien tunteminen. Kun kohderyhmän yksilöt tunnetaan henkilökohtaisesti edes pintapuolisesti, tulee lukusuosituksista ja kokoelman hankinnoista täsmällisempiä ja entistä paremmin koulun toimintaa palvelevia.

Hyvässä tilanteessa kirjasto-opettajat täyttävät nämä hyödyt, mutta heiltä usein puuttuu aika pitää esimerkiksi tiedonhaunopetusta tai kirjavinkkauksia muun työnsä ohessa. Kun koulukirjastolla on hoitaja, jonka ainoa tehtävä on pyörittää koulukirjastoa, on opettajilla mahdollisuus hyödyntää hänen ammattitaitoaan myös oppituntien aikana. Lisäksi koulukirjaston hoitaja ehtii näin perehtyä paremmin kokoelmaan sekä työssään vaatimiin taitoihin.

Ruotsin Backaskolanin koulukirjastonhoitaja Klara Önnarfält on kirjoittanut koulun rehtorin pyynnöstä työstään työnkuvauksen. Sen mukaan koulukirjastonhoitajan tehtävä on (Önnarfält 2014):

- työskennellä, jotta koulukirjasto olisi oppilaille ja pedagogeille opettavainen resurssi
- varmistaa, että koulukirjastotyö olisi täysin integroitunut kouluun
- edustaa kouluaan ja näkyä ulospäin sekä olla lukemisen suurlähettiläs koulun oppilaille ja vanhemmille
- seurata koulukirjastolle asetettua toimintasuunnitelmaa.

Ruotsissa jokaisessa koulukirjastossa on oltava koulukirjastonhoitaja, ja Tanskassa koulukirjastonhoitajan tulee käydä kaksivuotinen koulukirjastonhoitajan koulutus (Pålsson 2012; Skolinspektionen 2011, 6). Suomessa ei koulukirjastonhoitoa koskevia määräyksiä ole.

Opinnäytetyön ohella toteutetussa kyselyssä kysyttiin, onko koululla nimettyä kirjastovastaavaa tai käytössään kirjastoammattilaista. Kouluilta kysyttiin myös, kuinka monta työtuntia kyseisille henkilöille on varattu tehtävän suorittamiseen, sekä millä ammattinimikkeellä he työskentelevät. Suurimmassa osassa vastaajakouluista koulukirjastoa hoitaa joko koulun henkilökunnasta nimetty kirjastovastaava (53 % vastaajista) tai kunnankirjaston henkilökuntaan kuuluva henkilö (18 % vastaajista).

Yhdeksän vastanneen koulun käytettävissä on koulukirjastotehtävää hoitava kirjastoalan ammattilainen, joka on joko kunnan tai yliopiston palkkalistoilla. Luvussa ei ole mukana koulun alueella toimivien yleisten kirjastojen henkilökuntaa

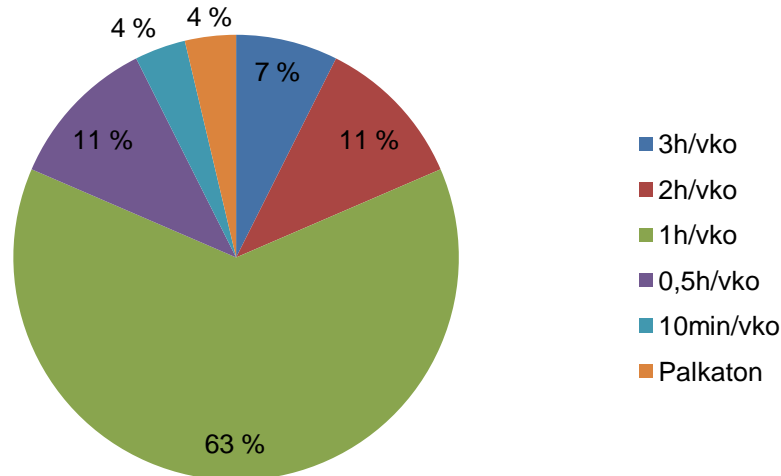
Kaarinan kotimäen koulua lukuun ottamatta, koska koulua palveleva Littoisten sivukirjasto on vain koulun käytössä neljänä päivänä viikossa ja lisäksi sen henkilökunnasta on nimetty koulukirjastotoiminnasta vastaava henkilö. Paijulan koulussa Nousiaisissa kirjastotyöntekijä käy harvemmin kuin kerran vuodessa. Muissa kouluissa ammattilainen on käytettävissä yhdestä viiteen päivään viikossa tai yhtenä päivänä kahdessa viikossa. Yksi kirjastoammattilainen saattaa kiertää useammalla koululla viikon aikana. Ainoastaan Liedon keskuskoulun ja Turun normaalikoulun ja kansainvälisen koulun koulukirjastoissa on töissä kokopäiväinen kirjastoammattilainen.

Kouluissa, joiden käytössä on vähintään kerran viikossa paikalla oleva kirjastoalan ammattilainen, ei vastausten perusteella ole juurikaan koulun henkilökunnasta nimettyjä kirjasto-opettajia.

Kaikista vastaajakouluista (N=49) 26 koululla on henkilökunnassaan yksi tai useampi koulukirjastotoiminnasta vastaava henkilö. Tapauksissa, joissa kokoelman omistaa kunnankirjasto, on vastuuhenkilön tehtävänä lähinnä pitää kokoelma siistinä ja joissain tapauksissa myös koulukirjasto auki sekä lainata ja palauttaa kirjat. Tapauksissa, joissa koulu omistaa kokoelman, lisääntyvät vastuuhenkilön tehtävät usein myös kokoelman päivittämisellä ja vanhojen, huonokuntoisten tai muuten hyödyttömien kirjojen poistamisella. Koska suurimmalla osalla kouluja kirjat noudetaan fyysisesti kirjakaupasta, ei päivittäminen hoidu hetkessä. Suurin osa kirjastovastaavista on äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia tai lehtoreita. Muita kyselyssä ilmi tulleita vastuuhenkilöitä ovat koulunkäyntiavustaja, rehtori, koulunkäynninohjaaja, erityisopettaja ja luokanopettaja.

Kirjastovastaaville on tehtäviensä hoitoon varattu aikaa vaihteleva määrä (diagrammi 2). Eniten työtunteja on Tahvion koulun luokanopettajalla Raisiossa sekä S:t Olofsskolanissa Turussa, joissa koulukirjaston hoitoon on varattu kolme työtuntia viikossa. Tahviossa kirjastovastaavan tehtävä on pitää koulukirjasto auki tunnin verran kolmena päivänä viikossa. S:t Olofsskolanissa kirjastovastaava pitää kirjastoa auki oman aikataulunsa mukaan pari tuntia päivittäin. Kaksi työtuntia viikossa on varattu kolmen koulun kirjastovastaaville. 17 koululla koulukirjastovastaavalle/vastaaville on varattu tunti viikossa. Kolmen koulun vas-

taavat hoitavat koulun kokoelmaa puolella tunnilla viikossa, ja Paijulan pienessä koulussa kymmenellä minuutilla viikossa. Vastaavan palkkaus saattaa myös vaihdella vallitsevan rahatilanteen mukaan. Koulukirjastotoimintaa korvauksetta hoitaa kyselyn mukaan ainakin yhden koulun kirjastovastaava.

Diagrammi 2: Kirjastovastaavien työtunnit (N=27).

Koulukirjastovastaavien apuna saattaa olla oppilaita tai muita henkilökunnan jäseniä. Esimerkiksi Turussa C. O. Malmin koulussa toimii kirjastovastaavan, opettajien, koulunkäyntiavustajien ja oppilaiden muodostama kirjastoryhmä ”kirjastohiiret”. Kirjastohiiret ideoi koulukirjaston toiminnan kehittämistä, seuraa oppilaiden lainauksia sekä suunnittelee hankintoja esitettyjen toiveiden mukaisesti. Ryhmä myös tukee oppilaita ja ohjaa sopivan lukemisen löytämisessä, sekä rekisteröi palautukset. Koulun kirjastovastaava vastaa kirjastoryhmän toiminnasta, sekä hoitaa hankinnat yhteistyössä ryhmän kanssa BTJ:ltä ja kirjakaupasta.

Muita kirjastotyöryhmiä löytyy vastausten perusteella ainakin Raisiosta, Liedosta, Kaarinasta sekä Turun normaalikoulusta ja kansainvälisestä koulusta. Kehittämistyötä tehdään myös Maskun Seikelän ja Lemun kouluissa, Paimiossa Vistan ja Kuloisten kouluissa, Nousiaisissa Paijulan koulussa, Sauvon koulukeskuksessa, Uudenkaupungin yhtenäiskoulussa ja Taivassalon yhtenäiskoulussa.

Nousiaisen Henrikin koulussa, jossa ei omaa koulukirjastoa ole, tehdään tiivistä yhteistyötä tien toisella puolella sijaitsevan yleisen kirjaston kanssa.

6 YHTEISTYÖ

6.1 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

Koulukirjasto ei ole erillinen organisaatio, vaan koulun osa. Se tarvitsee pyöriäkseen taakseen moniammatillisen joukon ihmisiä, jotka ovat mukana sen toiminnassa ja kehittämisessä (Frantsi ym. 2014, 7-8; Heino & Valtakorpi 2004, 35.) Joukko voi olla yhteisen asian eteen toimiva hajanainen ihmisrykelmä, tai se voi muodostaa järjestäytyneen kirjastotiimin. Heino ja Valtakorpi ehdottavat, että kirjastotiimiin olisi hyvä kuulua opettajien lisäksi kunnankirjaston väkeä, oli kyse sitten koulun ja yleisen kirjaston välisestä yhteistyöstä tai pelkästä koulukirjaston kehittämisestä (2004, 38–39).

Koulukirjasto toimii yhteistyössä muun muassa koulun henkilökunnan, oppilaiden, yleisen kirjaston ja vanhempien kanssa. Myös koulukirjastojen välinen yhteistyö on tärkeää. Sitä käsitellään enemmän seuraavassa alaluvussa 6.2.

Seuraavaksi käydään läpi erilaisia koulukirjaston yhteistyökumppaneita.

6.1.1 Rehtori

Yksi tärkeimmistä avainhenkilöistä koulukirjaston kannalta on koulun rehtori (Sinko ym. 2005, 83; Salminen 1999, 190). Rehtori on koulun hengen luoja ja päättäjä, joka osallistuu sekä koulukirjaston budjetin että koulun opetussuunnitelman laatimiseen. Hänellä on yhteydet opetustoimen johtoon ja opettajiin. (Frantsi ym. 2014, 8.) Käytännössä rehtorilla on valta myös vaikuttaa siihen, mikä on koulussa tärkeää. Hän ei voi kuitenkaan yksin muuttaa tai kehittää koulun toimintakulttuuria, vaan tekemisen takana täytyy olla muitakin usealta eri osa-alueelta (Frantsi ym. 2014, 8).

6.1.2 Opettajat

Jos rehtori on henkilö, joka mahdollistaa koulukirjaston olemassaolon, ovat opettajat taho, joka määrittää sen hyödyntämisen. Opettajat tuovat itsensä ja oppilaansa koulukirjastoon. He myös tuovat koulukirjaston osaksi opetusta, ja mahdollistavat sen, ettei koulukirjasto jää ainoastaan oppilaiden vapaa-ajan vieton ja välituntien läksyjentekopaikaksi.

Koulukirjaston tehtävä tiedonhaunopetuksen tukijana toteutuu oppilaille mielekkäimmällä tavalla niin, että tiedonhaunopetus tapahtuu useassa osassa pitkin vuotta ja sisältyy todellisiin tiedonhauntarpeisiin. Tällöin tiedonhallintataidot kehittyvät syvemmiä kuin yksittäisen, muusta opetuksesta irrallisen tiedonhaku-tunnin, aikana. (Heino & Valtakorpi 2004, 38; Aaltonen & Rissanen 1999, 60–61.)

Helposti ajatellaan, että koulukirjaston hyödyntäminen kuuluu äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen. On totta, että tässä oppiaineessa kirjastoa on helppo hyödyntää esimerkiksi kirjallisuusesitelmissä, Kalevalojen lainauspisteenä, runojen hakemisessa sekä lukukirjoja etsiessä. Koulukirjastolla on kuitenkin annettavaa myös muihin oppiaineisiin, ja sen tehtävä onkin palvella koko kouluyhteisöä (Frantsi ym. 2014, 7). Yksi sovellustapa on käyttää koulukirjastoa tiedonhakupaiikkana eri aineiden esitelmien varten. Tiedonhaun ei tarvitse keskittyä pelkkään kirjalliseen aineistoon, vaan siinä voidaan hyödyntää myös digitaalista aineistoa, jos kirjastolla on sellaista tarjottavanaan. Myös pelkkä googlaaminen koulukirjaston tiloissa on koulukirjaston käyttöä. Se myös edistää tiedonhakutaitoja, jos opettajan ja kirjastonhoitajan on mahdollista auttaa hakulauseiden muodostuksessa sekä hakutulosten arvioinnissa.

Koulukirjasto voi toimia myös lisätehtävientekopaikkana, reseptinideointipaikkana kotitaloustunteja varten, koetilana yksittäisille oppilaille, ryhmätyötilana, näyttely- ja esiintymistilana taideaineisiin tai vaikka tukikohtana liikunnan oppiaineen suunnistustunneilla. Mahdollisuuksia on valtavasti.

Sen lisäksi, että opettajat tulevat ja tuovat luokan koulukirjastotilaan, voi koulukirjasto jalkautua oppitunneille. Osallistumista voivat olla esimerkiksi tiedonhaunopetus luokkahuoneessa, kirjavinkkaus tai kirjastosta lainattujen laitteiden käytössä avustaminen. Jalkautumisessakin kannattaa muistaa eri aineisiin osallistuminen, esimerkiksi ruoka-aiheisten kirjojen ja keittokirjojen vinkkaaminen kotitaloustunnilla tai satuhetki kieliluokassa.

Yhteistyö koulukirjaston ja opettajien välillä on parhaassa tapauksessa molemminpuolista: opettajilla on omat osaamisalueensa, joita koulukirjasto voi hyödyntää esimerkiksi aineistovalinnassa (Frantsi ym. 2014, 17; Heino & Valtakorpi 2004, 35). Ihanteellisessa tilanteessa opettajat kertovat oma-aloitteisesti koulukirjastosta vastaavalle henkilölle, mitä materiaalia ja millaista toimintaa he kaipaavat koulukirjastoon opetuksen tueksi jo ennen kurssiensa alkua (Heino & Valtakorpi 2004, 35). Tällä tavoin koulukirjaston tarkoitus koulun toiminnan tukijana täyttyy parhaiten.

6.1.3 Oppilaat

Oppilaat ovat usein koulukirjaston näkyvin ja tuntuvin asiakasryhmä jo pelkän lukumääränsä vuoksi. He paitsi käyttävät kirjaston palveluita, kartuttavat laina- ja kävijälukuja sekä toimivat oppimistulosten vertailutyökaluina. Oppilaat kannattaa ottaa mukaan myös koulukirjaston kehittämiseen joko aktiivisesti tai sivukorvalla kuunnellen. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa fyysiseen koulukirjastoon ja sen palveluihin voidaan tehdä parannuksia oppilaiden käytöstä tarkkailemalla, sekä keskusteluja kuuntelemalla. Heiltä voidaan myös suoraan kysyä toiveita ja ideoita kokoelman ja koulukirjaston kehittämiseen.

Kun oppilaille antaa tilaisuuden, he saattavat innostua koulukirjastosta huolehtimisesta. Esimerkiksi Liedon Ilmaristen yhtenäiskoulun oppilaiden aloitteesta koulukirjastossa oleva pehmolelukrokotiili ryhtyi aktiivisesti vinkkaamaan kirjoja muille oppilaille. Saman koulun ensimmäisen luokan oppilaat innostuivat kirjojen järjestämisestä, ja oppilaat kävivätkin pareittain ruokatuntien aikana pistämässä

koulukirjaston helppolukuisia kirjoja järjestykseen ja opettelemassa samalla aakkosjärjestystä.

Oppilaat voidaan ottaa mukaan myös koulukirjaston siistinä pitoon: kun oppilaat haluavat pitää kirjaston siistinä, jää kirjaston hoitajalle aikaa muihin koulukirjaston asioihin, kuten tiedonhaunopetukseen. 49 vastanneesta koulusta kuudessa oppilaat ovat mukana huolehtimassa koulukirjaston siisteydestä. Naantalissa Karvetin koulussa valitut oppilaat jopa pitävät koulukirjastoa auki oman ehtimensä mukaan.

Yhdysvalloissa on joissain kouluissa käytössä Adopt-A-Bookself-malli, jossa yksittäiset oppilaat voivat adoptoida itselleen kirjahyllyn, josta pitävät huolta. Oppilaiden nimet kiinnitetään hyllyyn, jotta muut näkevät, kuka hyllystä on vastuussa. Virginiassa sijaitsevassa Davis Middle School Hamptonissa adoptoinnista tuli suosittua ja se on auttanut oppilaita ymmärtämään sen, miten tärkeää on, että kirjat ovat oikeilla paikoillaan. Kirjojen sijoittaminen väärin paikkoihin on vähentynyt huomattavasti. (Terrell, 2011.)

6.1.4 Kunnankirjasto

Koulun kannalta paras tilanne lienee silloin, kun koulussa on aktiivinen, koulun tarpeita vastaava koulukirjasto sekä koulun läheisyydessä sijaitseva yleinen kirjasto. Tällainen tilanne syntyi Kestilän peruskoululle Siikalatvaan, kun sinne Luku-Suomi-hankkeen innoittamana perustettiin oma koulukirjasto. Hankkeen raportin mukaan koulukirjaston perustamisen jälkeen on ihmetelty, kuinka koulussa pärjättiin ilman sitä. Koulukirjastoa käytetään lähes joka tunti niin tiedon etsimiseen, lainaamiseen kuin opiskeluunkin, eikä sen vilkas käyttö ole vähentänyt samassa pihapiirissä sijaitsevan yleisen kirjaston tarpeellisuutta. (Luku-Suomessa taottua 2005, 53–54.)

Kunnankirjasto ja koulukirjasto tukevat toisiaan. Kunnankirjastolle koulukirjastovastaava on luonnollinen yhteyshenkilö koulun ja kunnankirjaston välillä (Rissanen 1998, 26). Koulukirjaston kautta kunnankirjasto voi saada paitsi tietoa nuorten kiinnostuksenkohteista ja lukeneisuudesta, myös uusia ja vastuuntuntoisia

käyttäjiä, joita koulukirjasto on ohjannut kirjastonkäytössä (Sinko 1999, 76). Koulukirjasto voi myös varoittaa yleistä kirjastoa tulevista lainauspiikeistä, jollainen syntyy, jos esimerkiksi kaksi tai kolme luokkaa lukee samaan aikaan saman teoksen. Näin kunnankirjasto osaa varautua etukäteen esimerkiksi tilaamalla useamman kappaleen kyseistä nimekettä, ja siten palvella asiakkaitaan entistä tehokkaammin.

Koulukirjastolle kunnankirjasto taas on huomattava resurssiapu niin ammatillisesti kuin aineistollisestikin. Kunnankirjastosta saa tilattua aineistoa, jota koulukirjastossa ei ole ja jolla on niin satunnaista tarvetta, ettei sitä kannata koulukirjaston kokoelmaan hankkia. Sieltä voi myös kysyä suosituslistoja koulukirjaston aineistohankintoja varten. Kunnankirjaston aineistontuntemusta on hyvä hyödyntää erityisesti tilanteissa, joissa hankintoja tekevä kirjasto-opettaja on epävarma suuren tarjonnan äärellä. (Heino & Valtakorpi 2004, 36.) Kunnankirjastolta voi sopivan tilaisuuden sattuessa myös saada koululle vierailevan kirjavinkkarin tai tiedonhaunopastajan, jos koulun kirjastovastaavalla ei ole aikaa tai hän ei koe tietojensa riittävän kyseisiin tehtäviin.

Mikään ei myöskään estä koulukirjastonhoitajaa lähtemästä luokan mukaan vierailulle yleiseen kirjastoon. Esimerkiksi Jyväskylän normaalikoulun koulukirjastonhoitaja on saanut luvan pitää luokille myös kaupunginkirjaston tiloissa pidettävät tunnit. Näin oppilaille puhutaan asioista samoilla termeillä, ja koulukirjastonhoitajan mukaan he myös keskittyvät paremmin, koska heidän ei tarvitse kokeilla rajojaan uuden ihmisen kanssa. (Lauttaanaho 1999, 194-195.)

Koulukirjasto voi myös luetteloida kokoelmansa kunnassa käytössä olevaan kirjastojärjestelmään, jolloin kokoelmanhoito helpottuu ja sen käyttö oppilaiden silmissä yksinkertaistuu, koska samat käytännöt toimivat myös yleisessä kirjastossa (Heino & Valtakorpi 2004, 37). Tällöin koulukirjasto palvelee hyvin myös kirjastonkäytönopetusta eräänlaisena harjoituskirjastona (Sinko 1999, 76).

6.1.5 Muut yhteistyökumppanit

Muita koulukirjaston yhteistyökumppaneita ovat oppilaiden vanhemmat sekä päättäjät, joihin koulukirjasto voi olla yhteydessä joko suoraan tai välikäsiin, kuten esimerkiksi koulun rehtorin ja kunnankirjaston johtajan, kautta. Oppilaiden vanhemmat ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita ainakin peruskoulun aikaan, sillä he ovat useimmiten henkilöitä, jotka huolehtivat innokkaiden koululaisten kotiin kadonneet lainat oppilaiden reppuihin viimeistään silloin, kun oppilas kantaa palautusmuistutuksen kotiin. Vanhemmat voivat myös halutessaan tukea koulukirjaston toimintaa esimerkiksi lahjoituksin ja vieraillemalla siellä itse. Joissain kouluissa, esimerkiksi Liedon koulukirjastoissa, vanhemmat voivat hankkia kirjastokortin samaan aikaan lastensa kanssa.

Jos koulukirjastolla vain riittää resursseja ja mielenkiintoa, voi kirjaston yhteistyökumppaniverkoston laajentaa myös esimerkiksi erilaisiin nuorisjärjestöihin, joissa koulun oppilaat vapaa-ajallaan käyvät. Yhteistyö voi olla esimerkiksi molemminpuolista tiedottamista tai tapahtumanjärjestämiseen osallistumista. Hyvässä tapauksessa ei-niin-pedagogisen yhteistyön tuloksena oppilaat eivät enää rinnasta kirjastoa ja tiedonhakuja pelkästään koulunkäyntiin, vaan ottavat sen osaksi elämäänsä yleensä. Tällaista viihteellisempää yhteistyökuviota harmitessa on hyvä muistaa, että koulukirjaston ensisijainen tehtävä on palvella koulua ja sen opetussuunnitelmasta kumpuavia tavoitteita.

6.2 Koulukirjastojen välinen yhteistyö

Opinnäytetyön ohessa toteutetussa kyselyssä kysyttiin, ovatko vastaajat kiinnostuneita tekemään yhteistyötä muiden Vaski-alueen koulukirjastojen kanssa. Hieman yli puolet (51 %) vastaajista vastasi myöntävästi. Yhteistyön muodoiksi ehdotettiin mm. idea- ja vinkkipankkia nettiin, kirjavinkkien jakamista, vertaistukea sekä tapaamisia ja vierailuja toisten koulukirjastoihin. Eräs vastaaja ehdotti myös oheislukemistojen kierrättämistä koulujen välillä.

Tässä opinnäytetyössä oli alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoitus suunnitella jonkinlainen yhteistyökuvio koulukirjastojen välille kartoituksen ohessa. Opinnäytetyön laajuuden rajoissa tähän ei kuitenkaan ollut aikaa, mutta toivon mukaan jonkinlaista yhteistyötä eri koulukirjastojen välille syntyy vielä joskus tavalla tai toisella.

Koulukirjastojen välisellä yhteistyöllä voisi olla suurta merkitystä koulukirjastoon liittyvän tiedon ja hyvien käytäntöjen jakamisessa: Kuten tämän opinnäytetyön ohella toteutetussa kyselyssä kävi ilmi, hoitaa koulukirjastoa useimmiten yksi koulun henkilökunnasta nimetty henkilö. Koulukirjastovastaavalla ei välttämättä ole kirjastoalan kokemusta tai koulutusta, eikä aikaa hankkia niitä ja perehtyä koulukirjaston pyörittämiseen, mikäli vastauksissa ilmoitettuun työtuntimäärään on uskominen.

Tällaisessa tilanteessa koulukirjastovastaava voisi saada tukea ja tietoa muilta, kenties samassa tilanteessa olleilta tai olevilta kirjastovastaavilta. Tietysti neuvoja voi saada myös esimerkiksi yleiseltä kirjastolta, mutta yleisen kirjaston ohjeet eivät välttämättä sovellu pieneen koulukirjastoon. Yhteistyöverkko koulukirjastojen välillä takaisi vertaistukea koulukirjastovastaaville, ideapankin sekä edesauttaisi toimeen liittyvän hiljaisen tiedon jakamista, joka muutoin voisi jäädä tekemättä. Uskon myös siihen, että tapaamiset muiden koulukirjastoasian parissa toimivien kanssa voivat antaa uutta puhtia oman koulukirjaston kehittämiseen.

Yhteistyö voisi helpottaa myös aineiston kierrättämistä: kirjasarja, johon ei yhdessä koulussa kosketa, voi olla hyvinkin haluttu toisen koulun oppilaiden keskuudessa. Varoja säästyy, jos tällaiset teokset roskeen heittämisen ja ostamisen sijaan vaihtavat omistajaa. Koulukirjastojen kokoelmiin saataisiin monipuolisuutta esimerkiksi kierrättämällä joitain kirjoja koulusta toiseen tietyksi ajanjaksoksi.

Aineiston jakamisen ja lainaamisen ei välttämättä tarvitse kohdistua pelkästään kirjoihin: koulukirjastot voisivat lainata toisilleen myös elektroniikkaa, tehtäväpaketteja ja osaamista. Internetiin voisi esimerkiksi luoda sivuston, johon koulukirjastot voivat halutessaan ladata laatimiaan tehtäviä ja muuta materiaalia muiden

hyödynnettäväksi. Osaamista olisi mahdollista jakaa esimerkiksi pienimuotoisissa koulutustapaamisissa ja vierailuilla toisiin koulukirjastoihin. Yksi esimerkki osaamisen yhdistämisestä löytyy Liedosta: syksyllä 2014 Ilmaristen yhtenäiskoulun ja Keskuskoulun koulukirjastojen kirjastoammattilaiset puhuivat yhdessä lasten ja nuorten tietosuojasta useammassa vanhempainillassa.

Yhteistyö voisi mahdollistaa myös esimerkiksi sijaisten saamisen koulukirjastoon sekä apukäsiä vaativampiin projekteihin, ellei oman koulun henkilökunnasta niitä syystä tai toisesta löydy. Myös tapahtumien ja tempausten järjestäminen voisi olla mielekkäämpää ja tehokkaampaa esimerkiksi lähikoulujen koulukirjastojen kanssa. Tapahtumassa voidaan esimerkiksi hyödyntää kaverivinkkausta, jossa naapurikoulun oppilaat toteuttavat kirjavinkkauksen toisen koulun oppilaille ja päinvastoin.

Useamman koulukirjaston on myös mahdollista ottaa käyttöön yhteinen tietokanta. Esimerkiksi Oulussa kouluille on hankittu keskitetysti oikeudet Pallasjärjestelmään, joka on käytössä myös kaupunginkirjastossa. Koulujen järjestelmä on kuitenkin erillään kaupunginkirjaston järjestelmästä. Koulut saavat ilmaiseksi hyödyntää kaupunginkirjaston luettelointitietoja, ja tiedonhaun oppiminen on oppilaille helpompaa, koska heidän ei tarvitse opetella käyttämään kuin yhtä hakujärjestelmää. (Heino & Valtakorpi 2004, 36–37.)

Koulukirjastojen yhteistyöverkosta kehittäessä voi miettiä myös muiden kuin koulukirjastovastaavien tai koulukirjastonhoitajien mukaan ottamista. Verkostoon voivat kuulua esimerkiksi kaikki alueen koulukirjastoista kiinnostuneet, niin opettajat, rehtorit, vanhemmat, oppilaat, kunnankirjaston työntekijät kuin kunnan päättäjätkin. Verkoston laajuuteen vaikuttaa se, mitä verkostolla halutaan tehdä: mitä enemmän mukana on niin sanottuja ulkopuolisia henkilöitä, sitä korkeammaksi kynnys aralta tuntuvien, joskin tärkeiden, kysymysten esittämiseen nousee.

Tämän opinnäytetyön puitteissa toteutettu kysely on paljastanut, että Vaski-alueen koulukirjastoratkaisujen kirjo on laaja: Yhdessä ääripäässä on aktiivisia ja organisoituja koulukirjastoja, joilla on käytössään ammattitaitoinen henkilö-

kunta tai kiinnostunut ja aktiivinen kirjasto-opettaja sekä oma, reilu budjetti. Toisessa ääripäässä koulukirjastoa ei ole tai se on kokoelma, jota ei enää päivitetä niukan rahatilanteen vuoksi. Muutamasta tähän päähän kuuluvasta vastauksesta kuultaa jopa katkeruus. Esimerkiksi kysymykseen siitä, kehitetäänkö koulukirjastotoimintaa esimerkiksi työryhmässä, oli yksi vastaaja vastannut naurahduksella: "Hah!".

Alueelta löytyykin todennäköisesti paljon osaamista ja erilaisia ratkaisuja, joiden avulla voidaan toteuttaa toimiva koulukirjasto. Alueellinen yhteistyö koulukirjastojen välillä mahdollistaisi paitsi koulujen välisen yhteistyön, resurssien jakamisen ja uuden luomisen myös vertaistukea koulukirjastossa työskenteleville, jotka voivat joissain tapauksissa olla kuin kahden maan kansalaisia kirjaston ja koulun yhdistävässä maailmassaan. Alueellisuus yhteistyöverkostossa helpottaa tiedon jakamisen lisäksi konkreettista yhteistyötä sekä tapaamisten järjestämistä, koska välimatkat eivät ole mahdottoman pitkiä.

7 YHTEENVETO

Vaski-kirjastoalueen koulukirjastotilanteesta ei vieläkään ole saatavilla yksityiskohtaista ja kattavaa kuvaa, mutta tämän opinnäytetyön yhteydessä toteutettu kysely auttoi vetämään muutamia suuntaviivoja.

Kysely toteutettiin Internet-kyselylomakkeella marras-joulukuussa 2014. Se lähetettiin Vaski-kirjastoalueen peruskouluille, joita oli kartoitushetkellä 107 kappaletta. Vastaus saatiin 49 eri peruskoulusta, joista 46:lla on jonkinlainen koulukirjasto. Näistä 9 on kunnan tai yliopiston ylläpitämiä koulukirjastoja ja 6 koulukirjaston ja kunnankirjaston sivukirjastopisteen yhdistelmiä.

Erillinen kirjastotila löytyy 49 % vastaajista ja 29 %:lla koulukirjasto on sijoitettu opetuskäytössä olevaan luokahuoneeseen. Lopuilla koulukirjaston kokoelma on hajautettu pitkin koulua tai sijoitettu läheiseen sivukirjastopisteeseen. Koulukirjastojen kokoelmien suuruus vaihtelee koulujen välillä hurjasti sadasta niteestä 15 000 niteeseen. Suurimmat kokoelmat löytyvät kuntien ja Turun yliopiston ylläpitämillä koulukirjastoilta sekä niiltä koulujen omilta koulukirjastoilta, joilla on erikseen kirjastolle varattu budjetti.

Vastaajista 53 %:lla on koulussaan kirjastovastaava, joka suurimmassa osassa tapauksista on äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja. Kirjastovastaava huolehtii kokoelman siisteydestä, päivittämisestä ja joissain tapauksissa myös lainaamisesta. 14 %:lla vastaajakouluista vierailee kirjastoammattilainen, joka saattaa olla paikalla yhden koulupäivän kerran viikossa tai harvemmin. Vain kahdella koululla on koulukirjastossaan kokopäiväinen kirjastoammattilainen.

Näyttää siltä, että kartoitusalueen koulukirjastotilanne on varsin monimuotoinen. Koulukirjastojen suuri määrä tuli positiivisena yllätyksenä. Kovin monessa koulukirjastossa ei yllätä opetushallituksen ja Suomen koulukirjastoyhdistyksen laatiin suositukseen (Frantsi ym. 2014), mutta kehityskelpoisuutta löytyy sitäkin enemmän. Taloudellisten resurssien puutteessa yksi mahdollisuus kehittää kou-

lukirjastoja on koulukirjastojen välisen yhteistyön aloittaminen ja - niissä tapauksissa, joissa yhteistyötä jo tehdään – sen lisääminen.

Esimerkiksi kyselyn vastauksissa ehdotettu aineistojen kierrättäminen koulukirjastojen välillä rikastaisi koulukirjastojen kokoelmia ja säästäisi hyllytilaa. Se myös auttaisi optimoimaan koulukirjastojen materiaalinhankintavoimaa, koska jokaisen koulun ei erikseen tarvitsisi hankkia samaa teosta itselleen. Myös koulujen digitaaliset resurssit kasvavat, jos koulut hankkivat lisenssejä digitaalisiin materiaaleihin yhdessä. Yhteistyössä voidaan hankkia myös esimerkiksi kirjastojärjestelmiä tai muita kokoelmanhallinnan työkaluja.

Koulukirjastojen välisellä yhteistyöllä voidaan aineiston lisäksi jakaa kokemusta, ideoita ja työvoimaa. Aktiivisella keskustelufoorumilla tai vastaavalla yhteistyöverkolla voidaan helpottaa uusien kirjastovastaavien perehdyttämistä sekä tukea ja inspiroida koulukirjastojen parissa työskenteleviä kirjaston kehittämisessä. Koko alueen kattavan yhteistyöverkoston puuttuessa tieto siitä, millainen koulukirjasto missäkin koulussa on, helpottaa erilaisiin toimintamalleihin tutustumista. Se myös auttaa sopivien yhteistyökoulujen löytämisessä ja toivon mukaan myös innostaa yhteistyöverkoston laajentamista edelleen.

LÄHTEET

Aaltonen, L. & Rissanen, K. 1999. Tiedosta tietämykseksi. Teoksessa Niinikangas, L. (toim.) Kirjasto koulussa: opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ, 49–67.

Anttila, P. 1998. 9.1.5 Survey eli kyselytutkimus. Viitattu 27.3.2015
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/09_tutkimusmenetelmat/21_survey_eli_kyselytutkimus

Druin, A.; Weeks, A.; Massey, S. & Bederson, Benjamin B. 2007. Children's interests and concerns when using the International Children's Digital Library: a four country case study. Viitattu 10.2.2015 <http://hcil2.cs.umd.edu/trs/2007-02/2007-02.pdf>.

Frantsi, H.; Kolu, K. & Salminen, S. 2014. Hyvä koulukirjasto. 2., uudistettu painos. Viitattu 29.9.2014 <http://suomenkoulukirjastoyhdistys.fi/wp-content/uploads/2014/05/Hyvakoulukirjasto2014.pdf>.

Haapasaaari, R. 1991. Koulukirjastot Suomessa. Hämeen lääninhallituksen julkaisuja 1991:16.

Hatanpään Mediateekki -esittelyvideo. Viitattu 10.2.2015
<http://koppa.tampere.fi/alfresco/service/com/eduix/stream-ui/60a89ef4-7b92-40c7-a78e-6ba67cebf8bc>.

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Heino, M. & Valtakorpi, H. 2004. Kirjastoammatillinen osaaminen koulukirjastossa. Teoksessa Kurttila-Matero, E. (toim.) Tietoyhteiskunnan koulukirjasto – ossaako nää aatella? Helsinki: BTJ.

Hirvimäki, E. 2002. Virikkeellinen ja toimiva oppimisympäristö tuottaa hyviä oppimistuloksia. Teoksessa Niinikangas, L. (toim.) Koulukirjasto tilana. Helsinki: BTJ, 24–34.

Kaarinan kaupunki 2015. Kotimäen koulukirjasto. Viitattu 22.2.2015
https://www.kaarina.fi/koulut/kotimaki/kirjasto/fi_FI/kotimaki/.

Kirjastopoliittinen ohjelma 2001 – 2004. Työryhmän muistio. Helsinki: opetusministeriö, 28. Viitattu 28.1.2015
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2001/liitteet/kirjastopoliittinenohjelma_2001.pdf?lang=fi.

Koivisto, J. 2002. Koulukirjasto ja tietotekniikka. Teoksessa Niinikangas, L. (toim.) Koulukirjasto tilana. Helsinki: BTJ, 20-23.

Kontturi, H. & Kurttila-Matero, E. 2004. Koulukirjasto oppimisympäristönä. Teoksessa Kurttila-Matero, E. (toim.) Tietoyhteiskunnan koulukirjasto: ossaako nää aatella? Helsinki: BTJ.

Korkeakoski, E. ym. 2001. Opetuksen laatu perusopetuksen 1.-6. vuosiluokkien kouluissa vuonna 2000 : koulun tarjoamien oppimisedellytysten vertailevaa arviointia. Helsinki: Opetushallitus.

KvaliMOTV (a). 7.3.3 Kvantifointi. Viitattu 22.4.2015
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_3.html.

KvaliMOTV (b). 7.3.5 Tyypittely. Viitattu 22.4.2015
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_5.html.

- Lappalainen, U. 2005. Koulukirjastonhoitajan uusi työnkuva: laina- ja käsikirjaston hoitajasta tiedonhallinnan ohjaajaksi. Teoksessa Luku-Suomessa taottua: opetushallituksen Luku-Suomi-kärkihankkeen (2001-2004) raportti, 58-63. Viitattu 30.1.2015
http://www.oph.fi/download/47267_luku-suomessa_taottua.pdf.
- Lauttaanaho, A. 1999. Koulukirjastonhoitajan huoneentauluja. Teoksessa: Niinikangas, L. (toim.) Kirjasto koulussa: opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ, 193-198.
- Lundin, K. 2014. Kreativotek, scen och Galléri. Viitattu 22.2.2015
<http://www.atvidaberg.se/forinvanare/barnochutbildning/grundskola> > Alléskolan 7-9 > Skolbibliotek > Kreativotek Scen Galléri.
- Metodix. 2015. Kvantitatiivinen sisällön analyysi. Viitattu 18.5.2015.
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/02_metodiartikkelit/seitamaa_kvalitatiivinen_sisallon_analyysi/03_kvantitatiivinen_sisallon_analyysi.
- Naantalin kunta 2015. Rymättylän lähikirjasto. Viitattu 22.2.2015
http://www.naantali.fi/kirjasto_ja_tieto/toimipisteet/fi_FI/rymattyla/.
- Niinikangas, L. 1999. Miksi koulukirjastot ovat tärkeitä? Teoksessa: Niinikangas, L. (toim.) Kirjasto koulussa: opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ.
- Niinikangas, L. (toim.) 2002. Koulukirjasto tilana. Helsinki: BTJ.
- Opetusministeriö. 2002. Terveellisen ja turvallisen opiskeluympäristön laadun arvioinnin perusteet perusopetusta varten. Taustamuistio 27:2002. Viitattu 10.2.2015
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_478_27_02opisk_ympp_laatu.pdf?lang=fi.
- Pasanen, P. 2004. Esipuhe. Teoksessa Kurttila-Matero, E. 2004. Tietoyhteiskunnan koulukirjasto – ossaako nää aatella? Helsinki: BTJ, 9.
- Peruskoululaki 27.5.1983/476.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Pålsson, S. 2012. Skolbibliotek i Norden. Viitattu 28.1.2015
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/skolbibliotek/konferensreportage/norden-1.184568>.
- Rissanen, K. 1998. Joustavat oppimisympäristöt. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Salminen, S. 1999. Koulukirjaston aineistonvalinnan perusteita. Teoksessa: Niinikangas, L. (toim.) Kirjasto koulussa: opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ, 185-192.
- Sinko, P. 1999. Tavoitteista toimintaa. Äidinkielen ja kirjallisuuden opetus ja koulukirjasto. Teoksessa: Niinikangas, L. (toim.) Kirjasto koulussa: opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ, 69-81.
- Sinko, P. 2002. Tilaa koulukirjastolle! Teoksessa Niinikangas, L. (toim.) Koulukirjasto tilana. Helsinki: BTJ, 7-11.
- Sinko, P.; Pietilä, A. & Bäckman, P. (toim.) 2005. Luku-Suomessa taottua: opetushallituksen Luku-Suomi-kärkihankkeen (2001-2004) raportti. Viitattu 30.1.2015
http://www.oph.fi/download/47267_luku-suomessa_taottua.pdf.
- Skolinspektionen 2011. Informationsbland: Skolbibliotek. Viitattu 28.1.2015
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/vagledning/infoblad-skolbibliotek.pdf>.
- Skollagen 23.6.2010/800.

Streatfield, D. & Markless, S. 1995. Toimivien oppilaitoskirjastojen kehittäminen opetuksen ja oppimisen tueksi: kokemuksia Iso-Britanniasta. Suomentanut Justiina Muranen. Kirjastotiede ja informatiikka 14(3), 100–105. Viitattu 30.1.2015
<http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/view/1505/1352>.

Suomen koulukirjastoyhdistys. Yhdistys. Viitattu 27.3.2015
<http://suomenkoulukirjastoyhdistys.fi/yhdistys/>.

Terrell, N. 2011. A quality school library program. Knowledge Quest. Vol. 40, No 2, 18-23.

Thomas, B. 2011. Swedish Libraries. Swedish Library Association/Svensk Biblioteksforening. Viitattu 28.1.2015 <http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2012/12/European-libraries.pdf>.

Turun oppimateriaalikeskus 2015. Viitattu 22.2.2015 <http://oppimateriaali.turku.fi/>.

Unescon koulukirjastojulistus, 1998. Viitattu 28.1.2015
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kansainvaeliset_asiat/kansainvaeliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/Liitteet/unescon_kirjastojulistukset.pdf.

Vaski-kirjastot 2015. Littoisten kirjasto. Viitattu 22.2.2015
<https://www.vaskikirjastot.fi/web/arena/littoinen>.

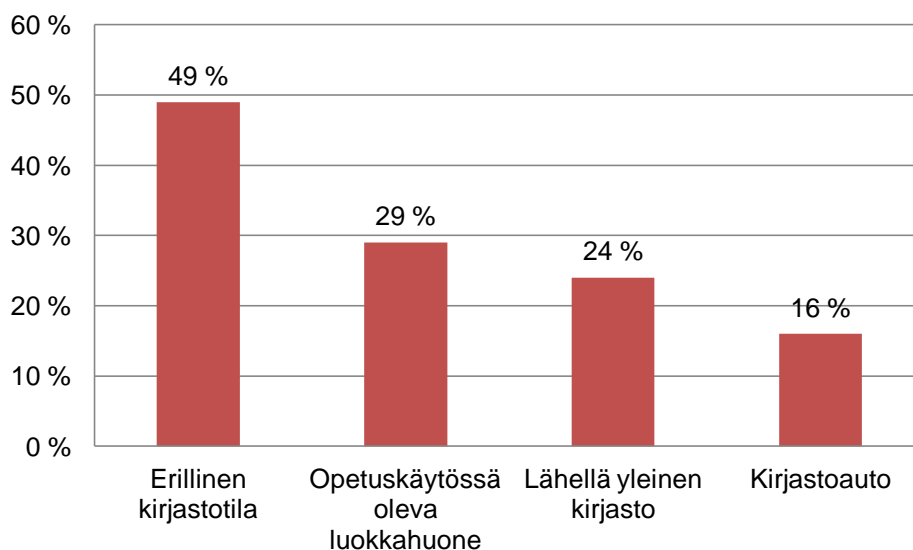
Önnerfält, K. 2014. Nomineringen till Skolbibliotek i världsklass inne nu! Blogimerkintä 12.12.2014. Viitattu 22.2.2015 <http://lillaskolbiblioteksbloggen.blogspot.fi/>.

Österlund, M. 2013. Koulukirjastopäivä-koulutus. Turku.

Liite 1. Yhteenveto kyselyn tuloksista

Tilat

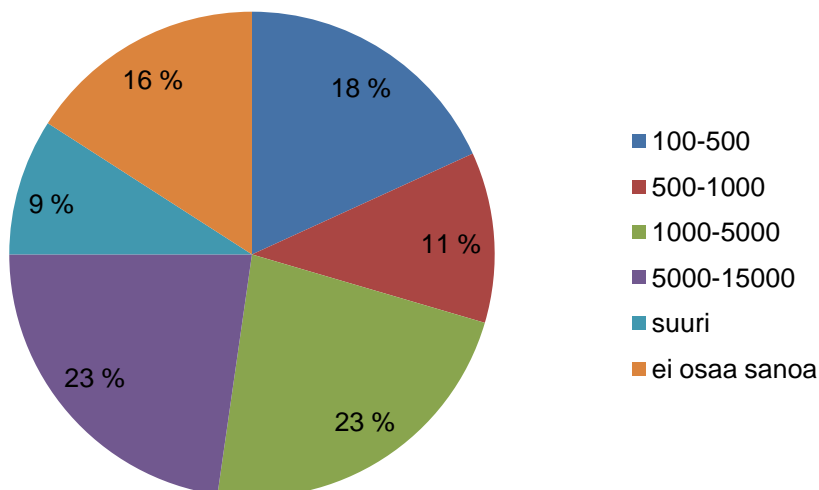
Kyselyyn vastasi 49 eri koulua, joista 46:lla on jonkinlainen koulukirjasto. Kunnan pyörittämiä koulukirjastoja on vastanneista 15 kappaleita, joista 6 on sivukirjastopisteitä. Kunnan pyörittämistä koulukirjastoista 4:llä on läheisyydessään myös yleinen kirjasto ja yhdellä vierailee kirjastoauto.

Diagrammi 3: Vastanneiden koulujen kirjastotilat (N=49).

Kokoelma

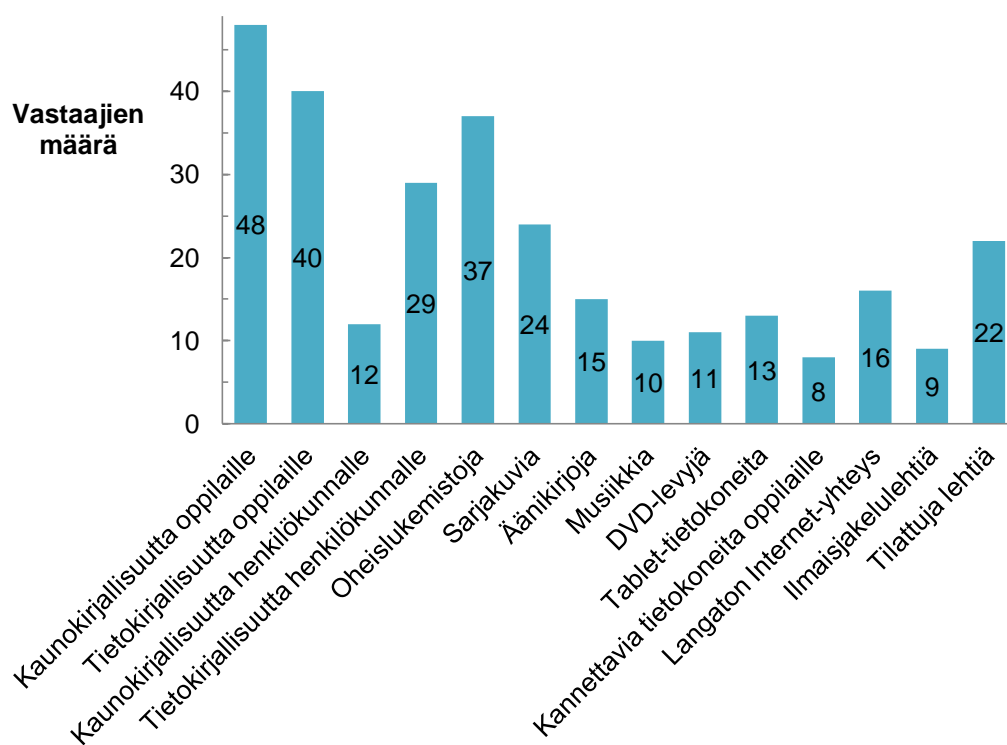
Kysymykseen kokoelman suuruudesta vastasi 44 eri koulua. 7 vastaajaa ei osannut arvioida kokoelman suuruutta, ja 4 kuvaili sitä suureksi. Kaikki annetut luvut ovat suuntaa antavia arviointeja.

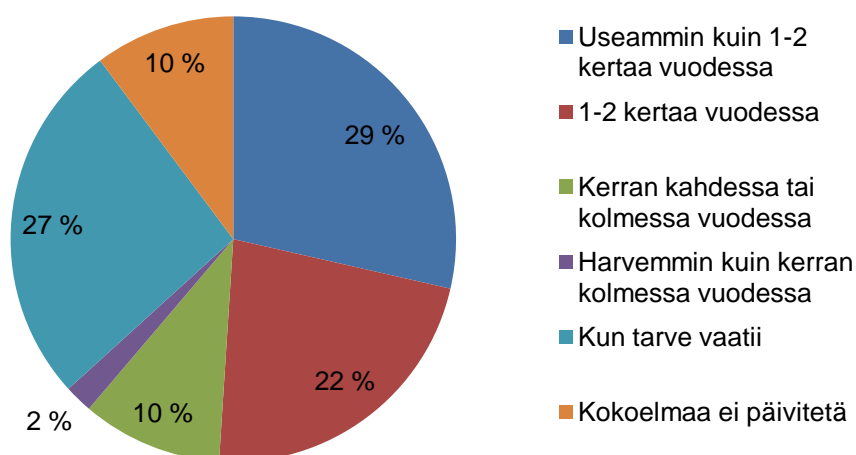
Diagrammi 4: Kokoelman suuruus (N=44).

Kysymykseen kokoelman aineistotyypeistä vastasi 48 eri koulua. Diagrammissa 5 mainittujen aineistolajien lisäksi muutamassa koulukirjastossa on pöytätietokoneita oppilaiden käyttöön sekä laminointikoneita opettajien käyttöön.

Turun oppimateriaalikeskuksen palveluja hyödynnetään 16 vastaajakoulussa

Diagrammi 5: Kokoelman sisältö (N=48).

Diagrammi 6: Kokoelman päivittäminen (N=49).

Henkilökunta

Koulun henkilökunnasta nimetty kirjastovastaava on 53 %:lla vastaajakouluista. Suurin osa kirjastovastaavista on äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia tai lehtoreita. Muita kyselyssä ilmi tulleita vastuuhenkilöitä ovat koulunkäyntiavustaja, rehtori, koulunkäynninohjaaja, erityisopettaja ja luokanopettaja.

Enemmän tai vähemmän säännöllisesti vieraileva kirjastoammattilainen löytyy 14 %:sta vastanneita kouluja. Kirjastoammattilainen on paikalla keskimäärin 1-2 päivää viikossa. Täysipäiväinen kirjastoammattilainen löytyy kahdesta koulusta.

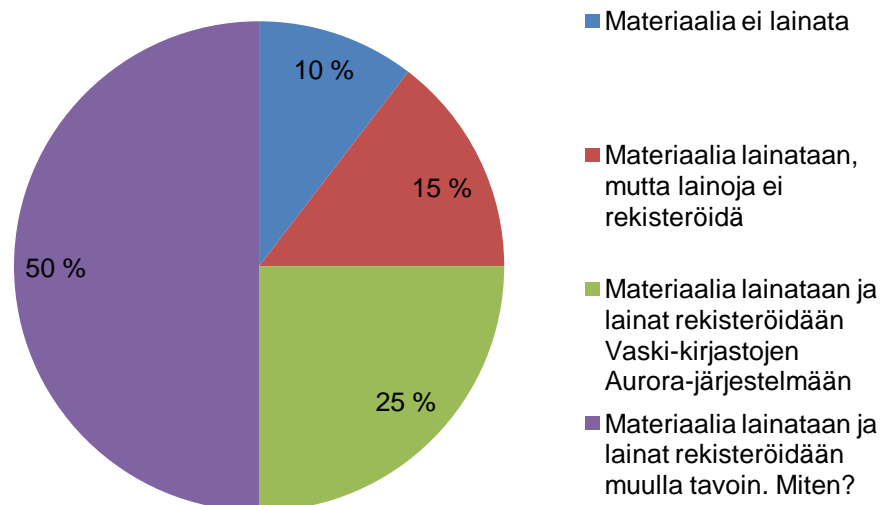
Toiminta

Koulukirjastojen aukiolo vaihtelee. 49 vastaajakoulusta 29 koulussa kirjastoon tai läheisyydessä olevaan yleiseen kirjastoon pääsee vain valvojan kanssa. 16 vastaajakoulussa kirjastoon pääsee säännöllisesti, useimmiten joko yhtenä tai useampana päivänä viikossa tai yhtenä tai useampana välituntina päivässä. Tällöin paikalla on aina valvoja.

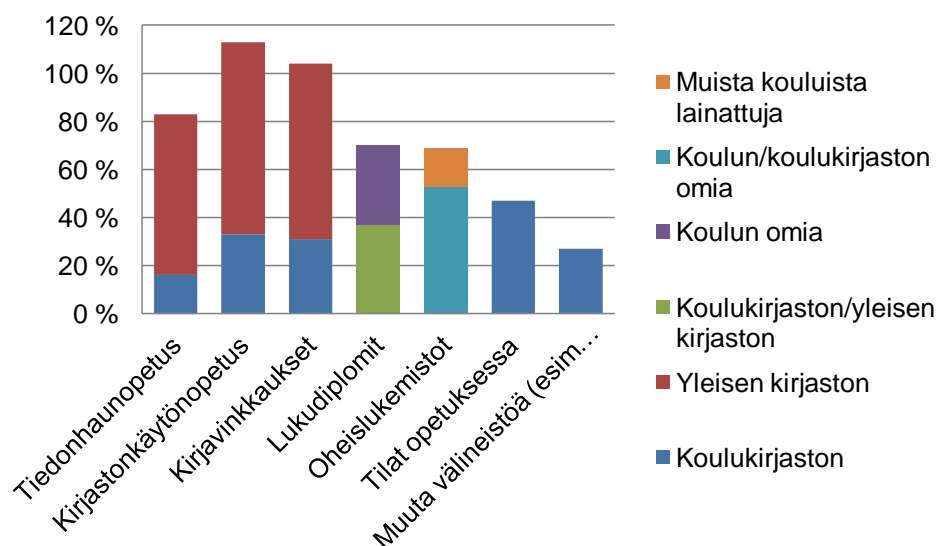
Kirjastoon pääsee koulupäivisin joko vapaasti ilman valvontaa tai valvojan kanssa 22 koulussa.

Tarvittaessa tai satunnaisesti kirjastoon pääsee 4 koulussa. Kahdessa koulussa koulukirjastoon ei päästetä lainkaan oppilaita, vaan se toimii opettajien materiaalipankkina. Syinä ovat esimerkiksi kirjastotilan ilmanlaatuongelmat.

Diagrammi 7: Materiaalin lainaus (N=48).

Diagrammi 8: Koulussa hyödynnetään myös (N=49).

Lisäksi vastanneissa kouluissa hyödynnetään kirjastoauton oheislukemistoja, kiertäviä kirjalaatikoita (2 vastaajaa), yleisen kirjaston lukunurkkaa ja tietokoneita sekä kaupungin kirjaston näyttelyitä ja tapahtumia.

Yhteistyö

46 vastaajaa vastasi kysymykseen siitä, olisiko hän kiinnostunut yhteistyöstä muiden Vaski-alueen koulukirjastojen kanssa. Yli puolet (51 %) vastasi myöntävästi. Yhteistyön muodoiksi ehdotettiin mm. idea- ja vinkkipankkia nettiin, kirjavinkkien jakamista, vertaistukea sekä tapaamisia ja vierailuja toisten koulukirjastoihin. Eräs vastaaja ehdotti myös oheislukemistojen kierrättämistä koulujen välillä. Uskon, että koulukirjastojen välisellä yhteistyöllä voisi olla koulukirjastojen toimintaa ja kokoelmaa rikastuttavia vaikutuksia.

Liite 2: Kyselylomake

Koulukirjastokartoitus

Kartoituksen tarkoituksena on saada yleiskuva Vaski-alueen koulukirjastokentästä sekä selvittää, minkä laisia eri koulukirjastokäytänteitä alueella on. Kartoitus on osa Turun ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelujen opinnäytetyötä, ja vastauksia tullaan käyttämään opinnäytetyössä.

Kyselyssä on 21 kysymystä ja kolme tarkennuskenttää. Tarkennuskenttiin voi vapaasti kirjoittaa lisätietoja joko vastaukseen tai oman koulun koulukirjastoon yleisesti liittyen. Kysely koskee peruskouluja (luokat 1-9).

Tähdellä merkityt kentät ovat pakollisia

Vastaajan tiedot

1. Koulu: * _____
(tai koulut, mikäli yksi kirjasto palvelee samalla tavalla useampaa peruskoulua)
Kysely koskee peruskouluja.)

2. Vastaaja on *
  - Kunnankirjaston työntekijä
  - Koulukirjastovastaava (esimerkiksi opettaja tai muu koulun henkilökuntaan kuuluva)
  - Muu, mikä? _____

Tilat

Voit valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

3. Onko koulussa *

Koulukirjasto = koulun oppilaiden, opettajien ja muun henkilökunnan yhteiseen käyttöön tarkoitettu kokoelma, joka tukee opetussuunnitelmaa ja synnyttää sekä ylläpitää lukuinnostusta.

Kirjakokoelma = koulun käyttöön tarkoitettu kokoelma, jonka käyttöä ei valvota. Huom! koulun oppilaille ostamia oppikirjoja ei lasketa mukaan tähän kyselyyn.

- Koulurakennuksessa tai sen läheisyydessä sijaitseva oma koulukirjasto, joka **ON** kunnan vastuulla
- Koulurakennuksessa tai sen läheisyydessä sijaitseva oma koulukirjasto, joka **EI OLE** kunnan vastuulla
- Yleinen kirjasto, joka sijaitsee koulun alueella tai sen läheisyydessä
- Säännöllisesti koululla vieraileva kirjastoauto
- Koulun omistama kirjakokoelma
- Mahdollisuus käydä kauempana sijaitsevassa kunnan kirjastossa luokan kanssa (esimerkiksi bussilla tai kävellen)
- Ei mitään näistä. Ovatko oppilaiden kirjastopalvelut järjestetty jollain muulla tavoin? Miten? _____

4. Koulun tiloissa sijaitsevalla kirjastolla on käytössä

- Erillinen tila (esimerkiksi kokonainen huone), jossa on pääasiassa vain kirjastoon liittyvää toimintaa
- Väliseinällä tai vastaavalla rajattu tila, joka on vain kirjastokäytössä
- Väliseinällä tai vastaavalla rajattu tila, joka on osa-aikaisesti kirjastokäytössä
- Luokkahuoneessa sijaitsevat hyllyt (luokka muuten normaalissa opetuskäytössä)
- Käytävällä sijaitsevat hyllyt
- Kokoelma on ripoteltu eri puolille koulua
- Hyllytilaa opettajainhuoneessa
- Varastotilaa
- Jokin muu tila/järjestely. Mikä? _____

5. Tarkennus koulukirjaston tiloista ja/tai kokoelman sijainnista:

Kokoelma

6. Kuinka suuri kokoelma on? _____
(esimerkiksi niteiden määrä)

7. Koulussa sijaitseva kokoelma sisältää

Voit valita useamman vaihtoehdon

Oheislukemisto: nippu yhtä kauno- tai tietokirjaa, jota on enemmän kuin viisi kappaletta.

Yleensä kappaleita on niin monta, että niitä riittää koko luokalle, esimerkiksi 20 kpl.

- Oheislukemistoja
- Oppilaille kaunokirjoja, jotka on julkaistu ennen vuotta 2013
- Oppilaille kaunokirjoja, jotka on julkaistu vuonna 2013 tai sen jälkeen
- Oppilaille tietokirjoja, jotka on julkaistu ennen vuotta 2013
- Oppilaille tietokirjoja, jotka on julkaistu vuonna 2013 tai sen jälkeen
- Koulun henkilökunnalle kaunokirjoja, jotka on julkaistu ennen vuotta 2013
- Koulun henkilökunnalle kaunokirjoja, jotka on julkaistu vuonna 2013 tai sen jälkeen
- Koulun henkilökunnalle tietokirjoja, jotka on julkaistu ennen vuotta 2013
- Koulun henkilökunnalle tietokirjoja, jotka on julkaistu vuonna 2013 tai sen jälkeen
- Sarjakuvia
- Ilmaisjakelulehtiä
- Tilattuja lehtiä. Mitä? _____
- Äänikirjoja
- Musiikkia
- DVD-levyjä
- iPadeja tai muita tablet-tietokoneita
- Kannettavia tietokoneita oppilaiden käyttöön
- Langaton internetyhteys
- Muuta, mitä? _____

8. Kuinka usein kokoelmaa päivitetään?

Päivittämisellä tarkoitetaan vanhojen/rikkinäisten kirjojen poistamista ja uusien kirjojen hankkimista.

- Useammin kuin 1-2 kertaa vuodessa
- 1-2 kertaa vuodessa
- Kerran kahdessa tai kolmessa vuodessa
- Harvemmin kuin kerran kolmessa vuodessa
- Kun tarve vaatii
- Kokoelmaa ei päivitetä

9. Miten kokoelman päivittäminen tapahtuu?

Hankitaanko kirjat esimerkiksi BTJ:ltä, vai käydäänkö ne hakemassa fyysisesti kirja-kaupasta? Kulkeutuuko kokoelmaan kirjoja lahjoittajien vinteilä? Kuka päivittämisestä

on vastuussa?

10. Millaisella rahasummalla koulukirjastoa hoidetaan? Jos koulukirjastolla on oma budjetti, kuinka suuri se on?**11. Tarkennus kokoelmasta ja/tai sen hoidosta:**

Henkilökunta**12.** Koulun käytettävissä on *

- Kunnankirjaston työntekijä
- Koulun kirjastovastaava (opettaja tai muu henkilökuntaan kuuluva)
- Koulukirjastoasiaa vapaa-aikanaan hoitava opettaja
- Oppilas/oppilaita, jotka huolehtivat koulukirjaston siisteydestä
- Ei mitään edellisistä

13. Jos koulussa on kunnankirjaston työntekijä

Kuinka useana päivänä hän on paikalla koulukirjastossa? _____

Mikä hänen ammattinimikkeensä on? _____

14. Jos koulussa on koulun henkilökuntaan kuuluva koulukirjastovastaava

Kuinka monta työtuntia tehtävään on varattu viikossa? _____

Mikä hänen varsinainen ammattinimikkeensä on? _____

15. Tarkennus koulukirjaston henkilökunnasta:
Toiminta**16.** Milloin koulukirjasto on auki? _____**17.** Saavutettavuus

Voit valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

- Koulussa on käytössä lainausvälitunti/-tunnit
- Luokilla on kiinteät lainaustunnit
- Luokat voivat varata ajan koulukirjastoon
- Koulukirjastoon pääsee vain opettajan kanssa
- Oppilaat pääsevät lainaamaan kirjoja joka välitunti ilman valvontaa
- Koulukirjastoon pääsee vain, kun kirjaston vastuhenkilö (kirjastovastaava tai kunnan työntekijä) on paikalla
- Jokin muu käytäntö. Mikä? _____

18. Koulukirjaston materiaalin lainaus

- Materiaalia ei lainata
- Materiaalia lainataan, mutta lainoja ei rekisteröidä mitenkään
- Materiaalia lainataan ja lainat rekisteröidään Vaski-kirjastojen Aurora-tietokantaan
- Materiaalia lainataan, ja lainat rekisteröidään muulla tavoin. Miten?

_____

19. Miten kirjojen palautus tapahtuu?

Onko koulukirjastossa palautuslaatikko tai palautuskärry? Merkitääkö palautukset esimerkiksi kansioon tai tietokantaan? Kuka rekisteröi kirjat palautetuksi?

20. Kuinka monta

käyntiä koulukirjastossa on vuodessa? _____

lainaa koulukirjastossa tehdään vuodessa? _____

Miten luvut kerätään / miten niiden arviointi tapahtuu? (Onko käytössä esimerkiksi kävijälaskuri, tilastointipäivä, tukkimiehen kirjanpito, opettajien arviointi vai jokin muu systeemi?) _____

21. Koulussamme hyödynnetään myös *

- Koulukirjaston antamaa tiedonhaunopetusta
- Yleisen kirjaston antamaa tiedonhaunopetusta
- Koulukirjaston antamaa kirjastonkäytönopetusta
- Yleisen kirjaston antamaa kirjastonkäytönopetusta
- Koulukirjaston henkilökunnan, koulukirjastovastaavan tai opettajien pitämiä kirjavinkkauksia
- Yleisen kirjaston tarjoamia kirjavinkkauksia
- Koulukirjaston tai yleisen kirjaston tarjoamia lukudiplomeja
- Koulun omia lukudiplomeja
- Koulun tai koulukirjaston omia oheislukemistoja
- Muista kouluista lainattuja oheislukemistoja
- Turun oppimateriaalikeskuksesta lainattavaa materiaalia (kuten oheislukemistoja)

- Koulukirjaston tiloja opetuksessa (esimerkiksi oppitunnin pitämistä kirjaston tiloissa)
- Koulukirjaston muuta välineistöä (kuten tietokoneita ja iPadeja)
- Jotain muuta. Mitä? _____
- Koulussamme ei hyödynnetä mitään kirjaston palveluja

Yhteistyö

22. Kehitetäänkö koulukirjaston toimintaa esimerkiksi työryhmässä? Millaisessa?

23. Olisitko kiinnostunut yhteistyöstä muiden Vaski-alueen koulukirjastojen kanssa? (esimerkiksi netissä toimivasta ideapankista tai vuosittaisista kokoontumisista muiden koulukirjastojen edustajien kanssa)

- Kyllä, olen kiinnostunut yhteistyöstä. Millaisesta? _____
- Ei, en ole kiinnostunut

24. Jos vastasit kyllä, voit antaa yhteystietosi mahdollista yhteydenottoa varten. Yhteystiedot ei julkaista eikä anneta eteenpäin ilman erillistä lupaa.

Etunimi _____
Sukunimi _____
Matkapuhelin _____
Sähköposti _____
Ammattinimike _____